

**TRADHISI NYEKAR ING PASAREYAN MBAH SINUWUN DESA DEKET KULON KECAMATAN
DEKET KABUPATEN LAMONGAN
(TINTINGAN FOLKLOR)**

Dwi Kartika Meyrasyantili

S-1 Jurusan Pendhidhikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa), Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri
Surabaya

dwimeyrasyantili@mhs.unesa.ac.id
dwimeyrasyantili@gmail.com

Pembimbing

Drs. Sukarman, M.Si.

Dhosen Jurusan Pendhidhikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa), Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri
Surabaya

ABSTRAK

Tradhisi nyekar ing pasareyan Mbah Sinuwun (TNIPMS) iki minangka tradhisi nyekar kang kagolong mligi beda karo tradhisi nyekar umume. TNIPMS iki ditindakake ing dina tartamtu saben sasi sepisan yaiku dina Kemis Legi. Saliyane iku nalika nindakake TNIPMS dibarengi karo nggawa ubarampe kang wis dadi syarat lan nduweni maksud utawa tujuan tartamtu. TNIPMS iki kalebu folklor setengah lisan kang tuwuh lan ngrembaka ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan. Tradhisi kasebut ngrembaka turun-tumurun saka generasi siji menyang generasi sabanjure nganti generasi saiki minangka wujud rasa kurmate masyarakat.

Adhedhasar lelandhesane panliten, mula underaning panliten kang diandharake yaiku (1) Kepriye mula bukane TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan, (2) Kepriye tata laku adicara TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan, (3) Apa wae ubarampe lan uga maknane TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan, (4) Apa pigunane TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan, (5) Kepriye pamawase masyarakat tumrap TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan.

Ancase panliten TNIPMS iki yaiku (1) Ngandharake sejarah utawa asal-usule TNIPMS, (2) Ngandharake tata lakune TNIPMS, (3) Ngandharake ubarampe apa wae lan uga maknane sajrone TNIPMS, (4) Ngandharake pigunane TNIPMS, (5) Ngandharake kepriye pamawase masyarakat tumrap TNIPMS. Paedah panliten iki, yaiku diajab bisa nyumbang kawruh ngenani salah sawijining tradhisi, saliyané iku kanggo sumber informasi dhokumentasi mligine tumrap masyarakat desa Deket Kulon, sarta diajab muga bisa dadi rujuk silang lan motivasi nalika nglakoni panliten folklor. Kanggo nggonceki masalah panliten ngenani mula buka, tata laku, lan ubarampe TNIPMS nggunakake konsep folklor kang dikutip dening James Danandjaja. Kanggo nggonceki maknane sajrone ubarampe nggunakake konsep semiotik dening Pierce. Kanggo ngandharake babagan fungsi nggunakake konsep piguna dening Bascom. Kang pungkasan kanggo ngandharake pamawase masyarakat nggunakake konsep pamawas dening Mulyana.

Panliten TNIPMS kalebu panliten kualitatif dheskriptif amarga dhata kang dikumpulake rata-rata dhata kang arupa tetembungan utawa ukara-ukara kang tinulis utawa lisan. Dhata kasebut diolehake saka asil observasi, wawancara, dhokumentasi lan kuisioner. Tatacara ngolah dhata yaiku wiwit saka transkripsi dhata, banjur nindakake keabsahan dhata, sawise iku nganalisis dhata wiwit saka nggolongake miturut golonganane, banjur mriksa dhata kang cocog karo underaning panliten banjur menahi simpulan saka asil panliten.

Asiling panliten iki nuduhake ngenani mula bukane TNIPMS kuwi tuwuh saka anane rasa kurmate masyarakat desa Deket marang leluhure desa Deket yaiku Mbah Sinuwun kang wis nyebarake agama Islam ing tlatah Lamongan. Kaping pindho yaiku tata laku TNIPMS kang diwiwiti saka titi siyaga, banjur titi laksana, sawise iku ana titi wasana. Kaping telu yaiku ubarampe TNIPMS yaiku sega tumpeng putih, pitik panggang, iwak bandeng, urap-urap, kembang setaman, kopyah lan *rukuh* (calon manten). Sakabehe ubarampe nduweni makna simbolik dhewe-dhewe. Kaping papat piguna TNIPMS yaiku sarana *sistem proyeksi*, sarana pangesahe budaya, sarana pendhidhikan, sarana pengendhali sosial, sarana *religi*, sarana sosial, sarana kanggo nguri-uri kabudayan. Kaping lima pamawase masyarakat turap TNIPMS yaiku ana

kang mangerteni mula bukane TNIPMS lan ora mangerteni nanging tetep nindakake TNIPMS amarga wis dadi tradhisi turun-tumurun saka sesepuh.

Tembung wigati: Tradhisi Nyekar, Mbah Sinuwun, lan Folklor

PURWAKA

Nagara Indonesia minangka nagara kang kasusun dening maneka werna wilayah kang kapisah-pisah miturut akehe pulone. Mula Indonesia luwih misuwur sinebut nagara kapuloan kang kasusun dening maneka wernane masyarakat. Masyarakat kang maneka werna kuwi mau mesthi nduweni papan panggonan kang nduweni titikan dhewe-dhewe. Saka titikan ing sajrone papan panggonan kuwi mau, mula sajrone masyarakate uga nduweni pakulinan kang beda-beda. Pakulinan kang maneka werna mangaribawani uga tuwuhe kabudayan kang beda-beda. Prabeda kasebut ndadekake anane ciri khas ing saben papan panggonan.

Koentjaraningrat (1987:15) ngandharake kabudayan ngemu teges minangka sakabehane pamikiran lan asil karyane manungsa kanthi sarana pakulinan anggone padha ngangsu kawruh. Sudikan (2001: 4) ngandharake kabudayan ing Indonesia diperang dadi telung golongan, ing antarane yaiku: (1) kabudayan nasional, kang katindakake sajroning kantor-kantor pamarentahan, sekolahan, *universitas* (pawiyatan luhur), lan kagiyatan-kagiyatan upacara kang asipat nasional, (2) kabudayan dhaerah, minangka wujud saka maneka warna kagiyatan-kagiyatan panguripan saka para masyarakat suku bangsa kang patokane saka pranata-pranata sosial kang sumbere saka kabudayan suku bangsa, (3) kabudayan lokal minangka wujud saka masyarakat kang majemuk uga kasusun saka masyarakat kang luwih saka siji suku bangsa, saengga kagiyatan-kagiyatan kasebut pathokane saka pranata sosial kang sumbere saka kabudayan suku bangsa kang ana, sarta oleh pangaribawa saka kabudayan nasional.

Saka andharan kasebut bisa dijupuk dudutan menawa salah sawijining wujud saka kabudayan lokal yaiku awujud tradhisi. Tradhisi kalebu budaya lokal kang isih ana nganti saiki lan uga isih dilestarekake dening masyarakat. Senadyan wis ana owah-owahane jalaran anane pangaribawane jaman. Anane pangaribawane jaman ora dadi prekara kang mligi jalaran tradhisi kuwi tuwuh amarga anane kapitayan rakyat. Miturut pamikire bebrayan Jawa, percaya lan uga yakin anane tradhisi kuwi minangka sarana kanggo ngolehake kamulyan, kaslametan lan kabegjan kanggo lumakune panguripan ing saben dina. Bab kasebut uga minangka wujud kanggo aweh pakurmatan lan pangaji-aji marang sesepuh utawa leluhur kang mbaureksa panggonan ing satengahing tradhisi kasebut ditindakake. Mula saka kuwi,

tradhisi kasebut diwarisake kanthi cara turun-tumurun supaya para generasi panerus ora lali marang para sesepuh lan leluhure.

Sakabehe bab utawa samubarang kang diwarisake kanthi cara turun-tumurun bisa kalebu salah sawijining titikane folklor. Folklor yaiku kabudayan sawijine kolektif tartamtu kang sumebar lan diwarisake kanthi cara turun-tumurun, kanthi tradhisional lan nduweni versi kang maneka warna, bisa awujud lisan utawa tulisan kanthi gerak isyarat utawa piranti kanggo pangeling-eling (Danandjaja, 1984:2). Tradhisi kang kalebu folklor setengah lisan kang ana ing kutha Lamongan kuwi akeh, salah sawijine yaiku tradhisi nyekar ing pasareyan Mbah Sinuwun kang bisa dicekak TNIPMS. Tradhisi kasebut tuwuh lan ngrembaka ing sawijining desa ing kutha Lamongan, yaiku desa Deket Kulon. Desa Deket Kulon kalebu desa kang isih percaya ngenani kapitayan-kapitayan rakyat lan percaya anane leluhur desa. Mula akeh masyarakat kang isih menehi pangaji-aji sarta ngormati.

Mula saka anane crita legendha kang awujud folklor lisan ngenani mula bukane desa Deket Kulon uga mula bukane TNIPMS kang sumebar ing desa Deket Kulon. Mligine crita legendha silsilah kulawarga lan panyebaran agama Islam dening Mbah Sinuwun utawa Syekh Hisyamuddin kasebut ndadedake warga nduweni kapitayan kanggo ngormati lan mercayani menawa Mbah Sinuwun minangka leluhur kang nduweni *kharomah* kang gedhe. Anane rasa kapitayan kuwi tuwuh ndadekake sawijining folklor lisan kang awujud crita legendha banjur dadi folklor setengah lisan yaiku awujud tradhisi kang disebut tradhisi nyekar ing pasareyan Mbah Sinuwun kang nganti saiki isih diugemi uga diuri-uri.

Woodward (1999) ngandharake yen tradhisi nyekar utawa mara menyang pasareyan-pasareyan kang luhur utawa suci kanggone masyarakat Jawa, minangka salah sawijine wujud ngibadah kang lumrah. Saka pamawas kasebut bisa dimangerteni yen anane tradhisi nyekar wis umum kanggone masyarakat Jawa. Ana kang nyekar maksud lan tujuwane ya namung ndongakake kulawarga, sanak kadang, lan pawongan kang dianggep luhur utawa sepuh sarta lumrahe nggawa kembang setaman. Mula saka kuwi anane tradhisi nyekar kang ana ing Pasareyan Mbah Sinuwun kang ana ing desa Deket Kulon iki beda karo nyekar-nyekar kang ana ing umume. Tradhisi nyekar kang ana ing umume yaiku bisa ditindakake ing dina apa wae, uga kang digawa lumrahe namung kembang lan ora nduweni rantaman tata laku adicara. Ing Lamongan,

mligine desa Deket Kulon TNIPMS iki kalebu tradhisi nyekar kang mligi. TNIPMS ditindakake ing dina tartamtu yaiku ing dina Kemis Legi, nduweni ubarampe syarat kang kudu digawa kayata tumpeng sega putih, pitik panggangan, iwak bandeng, urap-urap, kopyah, *rukuh* sarta kembang setaman. Saliyane iku, TNIPMS nduweni rantaman tata laku kang urut lan runtut wiwit saka titi siyaga nganti titi wasana.

TNIPMS dikarepake bisa narik kawigaten saka pamarentah Dhinas Kabudayan. Kawigaten kasebut nduweni tujuwan supaya masyarakat luwih bisa mangerteni. Adhedhasar andharan ing ndhuwur, sawijine ancas saka panliten iki yaiku minangka wewujudan saka upaya ngrembakakake lan nguri-uri kabudayan Jawa supaya ora cures kagerus pangrembakane jaman. Panliten ngenani TNIPMS kang ana ing desa Deket Kulon iki sangertine panliti durung tau ana kang nлити. Mula saka kuwi, TNIPMS narik kawigaten kanggo dianalisis luwih jero kanthi tintingan folklor. Panliti bakal ngonceki ing antarane yaiku ngenani mula bukanne TNIPMS, tata laku TNIPMS, ubarampe lan makna TNIPMS, piguna utawa fungsi TNIPMS, lan uga pamawase masyarakat kang ana sajrone TNIPMS. Adhedhasar sakabehe bab kasebut, mula panliti menahi irah-irahan tumrap panliten iki yaiku "*Tradhisi Nyekar ing Pasareyan Mbah Sinuwun Desa Deket Kulon*" kanthi tintingan folklor. Panliten iki ditintingi nganggo konsep folklor amarga tradhisi kalebu salah sawijining wujud saka folklor setengah lisan. Panliten TNIPMS kalebu panliten kualitatif dheskriptif ngenani salah sawijining kabudayan kang nduweni tujuwan kanggo ngeluri uga nglestarekake kabudayan.

Underane Panliten

Adhedhasar saka lelandhesane panliten bisa dijupuk dudutan, underane kang kaya mangkene, yaiku:

- 1) Kepriye mula bukanne TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan?
- 2) Kepriye tatalaku adicara TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan?
- 3) Apa wae jinis ubarampe lan uga maknane TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan?
- 4) Apa pigunane TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan?
- 5) Kepriye pamawase masyarakat tumrap TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan?

Ancase Panliten

Adhedhasar underane panliten ing ndhuwur, tujuwan panliten iki yaiku:

- 1) Ngandharake sejarah utawa asal-usule TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan.

- 2) Ngandharake tata lakune TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan.
- 3) Ngandharake ubarampe apa wae lan uga makanane apa wae sajrone TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan.
- 4) Ngandharake ngenani pigunane TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan tumrap masyarakat.
- 5) Ngandharake kepriye pamawase masyarakat tumrap TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan.

Paedahe Panliten

Paedahe panliten TNIPMS yaiku supaya bisa migunani utawa mupangati kanggo nyumbang kawruh ing satengahing folklor setengah lisan kang ana kayata tradhisi lan upacara adat. Saliyane iku supaya panliten iki bisa menehi informasi ngenani mula bukanne tradhisi utawa desa, piguna, makna trahisi, ubarampe tradhisi, lan pamawase masyarakat tumrap TNIPMS. Sabanjure supaya bisa dadi rujuk silang kanggo panliten liyane.

Wewatesane Panliten

Wewatesan panliten ing panliten TNIPMS iki nduweni piguna supaya bisa *fokus* tumrap objek panliten lan panjlentrehane ora nganti saka ngendi-endi ngluwihi apa kang dadi underane panliten.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Konsep Masyarakat Jawa

Masyarakat yaiku sakumpulaning manungsa ing alam donya kang wis nduweni tatanan urip, norma-norma, adat istiadat kang diugemi dening lingkungan sajrone panguripane (Ahmadi, 1997:97). Saliyane kuwi miturut Soekanto (1993:104) masyarakat yaiku sekelompok manungsa kang bisa urip bebarengan uga bisa nyengkuyung kabutuhan-kabutuhan liyan tartamtu. Saka andharan kasebut, bisa dijupuk dudutan yen masyarakat yaiku saklompok manungsa kang urip sajrone madyaning bebrayan kang nduweni tatanan urip kang padha uga nduweni sipat saling mbutuhake antarane siji lan sijine kanggo nindakake uripe saben dina.

Ciri khas utawa titikan liya kang ana ing masyarakat Jawa yaiku gotong royong utawa sikap kang padha tulung tinulung. Pola panguripane masyarakat Jawa luwih tumata wiwit saka mbah-mbah buyut jaman semono (*nenek moyang*). Mligine anggone nglestarekake kabudayan Jawa. Masyarakat Jawa ngajeni uga nglestarekake kabudayan kang ana amarga miturut masyarakat Jawa kabudayan iku minangka bandha kang paling wigati. Masyarakat Jawa merang golongan sosial dadi loro yaiku: (1) wong cilik, kayata para tani lan masyarakat kang nduweni sosial cilik, (2) kaum priyayi, ing kene kang dimaksud kaum priyayi yaiku para pegawai lan wong-wong intelektual.

Nanging isih ana golongan kaping telu yaiku sing cilik nanging isih nduweni prestasi kang isih dhuwur, yaiku kaum ningrat (ndara), nanging dheweke beda karo kau priyayi (Suseno, 2003: 12-13).

Konsep Kabudayan Jawa

Kabudayan yaiku sakabehe gagasan, sarta olah ciptane manungsa ing bebrayan kang kudu dikulinakake, dilakoni kanthi cara sinau migunakake simbol-simbol awujud ukuran lan sistem pirantine (Koentjaraningrat, 1987:1). Sajrone madyaning bebrayan ing pulo Jawa ana kang sinebut budaya lokal. Budaya lokal iku budaya kang urip lan uga ngrembaka sarta dilakoni dening masyarakat kang manggon ing papan panggonan tartamtu. Sajrone budaya Jawa mesthi nduweni titikan tartamtu kang ngrembaka ing pulo Jawa. Suku kang paling gedhe lan paling akeh masyarakate k kang urip ing kono yaiku suku Jawa (Koentjaraningrat, 1994:23).

Panliten TNIPMS iki kalebu awujud budaya Jawa kang tuwuh lan uga ngrembaka ing tanah Jawa mligine ing tlatah Jawa Timur. Mula saka iku minangka masyarakat kang urip ing tanah Jawa kudu bebarengan ngrumangsani menawa nduweni kabudayan kang adi luhung kang kudu dilestarekake lan uga diuri-uri. Budaya kasebut ing antarane yaiku crita saka leluhur kayata legendha lan uga tradhisi kang ana ing satengahing bebrayan supaya ora kagerus ngrembakane jaman kang saya maju. Saka panliten iki, panliti nduweni gegambarane masyarakat ing tlatah lamongan mligine masyarakat Desa Deket Kulon kang dadi panggone pasareyan Mbah Sinuwun.

Konsep Folklor

Folklor ing tradhisi mesthi nduweni makna lan fungsi kang maneka warna gumantung ing ngendi folklor kasebut ngrembaka. Konsep makna lan fungsi tumrap folklor digunakake kanggo ngerteni kepriye makna lan fungsi sawijining folklor kang ngrembaka ing masyarakat. Tembung folklor miturut *etimologis* dumadi saka rong tembung yaiku *folk* lan *lore*. Folklor asale saka rong tembung *folk* lan *lore* ing basa Inggris, *folk* nduweni teges sing padha karo tembung kolektif (*collectivity*) dene tembung *lore* ditegesi minangka tradhisi saka *folk* yaiku saperangan saka kabudayan kang diwarisake kanthi turun-tumurun secara lisan utawa lumantar sawijine tuladha kang diwenahi gerak isyarat utawa piranti pambiyantu pangling-eling (Dundes sajrone Danandjaja, 1984: 1).

Folklor tegese yaiku sawijine kabudayan kolektif, kang sumebar lan uga diwarisake kanthi turun-tumurun, ing antarane kolektif apa wae sacara tradhisional lan ing versi kang beda-beda, kanthi bentuk lisan lan uga tuladha kang dibarengi gerak isyarat utawa piranti pangling-eling (Danandjaja, 1984: 2). TNIPMS kalebu perangane folklor setengah

lisan yaiku kang awujud pesta rakyat utawa upacara yaiku arupa tradhisi. TNIPMS iki isih dilestarekake lan dipercaya anane dening masyarakat kang nyengkuyung minangka tradhisi kang turun-tumurun.

Konsep Religi lan Kapitayan Jawa

Miturut Ahmadi (1986:142) religi saka tembung *religio*, kang nduweni makna agama utawa piwulang agama. Ing sajrone agama, manungsa nduwe kapitayan ngenani apa kuwi kekuatan gaib, kang nguwasani manungsa ing ndonya iki. Disengkuyung dening pamawas saka Herusatoto (1984:42) *religi* asal tembung saka basa latin *religio* kang ateges nalen. Tegese yaiku manungsa kang gumantung lan nduweni gegayutan marang Gustine, amarga Gusti maringake keslametan sejati tumrap para manungsa.

Koentjaraningrat kaya kang dikutip Herususanto (2005:24-25) njlentrehake yen *religi* peranan saka kabudayan. Saben religi arupa *system* kang sajrone ana patang kompenen, yaiku (1) emosi keagamaan kang nyebabake manungsa nduweni sikap *religious*. (2) sistim kapitayan kang ngandhut keyakinan lan bayangane manungsa ngenani Gusti, anane alam gaib, normal lan ajaran-ajaran saka religi kang ana gegayutane. (3) sistim upacara religius kang nduweni tujuwan supaya luwih cedhak marang Gustine, dewa-dewa, utawa makhluk-makhluk alus kang manggon ana ing alam gaib. (4) grombolan lan *kesatuan* sosial kang nganut sistim kapitayan.

Saka andharan kasebut, bisa ditegesi yen *religi* yaiku piwulang agama kang gegayutan antarane manungsa lan Gusti kang nyiptakake. *Religi* ditegesake agama kang tuwuh adhedhasar wahyu saka Gusti kang Maha Kuwasa. Miturut Geertz (1981:8) *religi* diperang dadi telung jinis kang dianut wong Jawa, yaiku (a) Abangan, kang makili animistik; (b) Santri, kang makili aspek islam; lan (c) Priyayi, kang luwih mentingake aspek-aspek Hindhu. Saka jinis-jinis iku kalebu peranan saka kabudayan masyarakat. Kabudayan masyarakat bisa ndadekake kapitayan marang Gustine. Mligine masyarakat Jawa kang uga nduweni sistem kapitayan.

Konsep Tradhisi lan Adat Istiadat

Tradhisi bisa diarani wujud kang lumrah saka sawijine kabudayan kang nata tumindake manungsa (Koentjaraningrat, 1987:5). Tradhisi uga bisa ditegesi samubarang tumindak kang wis dadi pakulinan kang ditindakake wiwit jaman biyen nganti jaman saiki. Saka andharan kasebut bisa dijupuk dudutan yen tradhisi yaiku wujud saka salah sijine kabudayan kang tuwuh saka anane pakulinane manungsa kang ditindakake kanthi turun-tumurun kang didhasari saka anane kapitayane masyarakat ing panggonan-panggonan saben dhaerah lan isih diuri-uri uga diugemi nganti jaman saiki. Tradhisi uga ora bisa uwal saka anane adat istiadat.

Tradhisi kang ana ing desa Deket Kulon salah

sijine yaiku tradhisi nyekar. Miturut Koentjaraningrat, nyekar yaiku kagiyatan upacara kang wigati banget sajrone sistem kapitayane wong Jawa, mligine wong kang nganut kejawen. Saka pamawas kang ana kasebut bisa ditegesi yen adat istiadat yaiku tata aturan kang wis ana wiwit biyen mula. Adat istiadat uga ngandhut niali-nilai budaya kang wigati sajrone panguripane manungsa kang bisa dianggo kanggo pedhoman utawa tata aturan kanggo nglakoni urip. Amarga adat istiadat kalebu perangan tradhisi, mula mesthi adat istiadat uga diwarisake kanthi turun-tumurun.

Konsep Makna lan Simbol

Makna-makna kang gegayutan karo filsafat Jawa akeh kang sumirat sajrone upacara adat tradhisi kang ditindakake dening masyarakat Jawa. Saka tata lakune, unen-unen, ubarampe utawa sesajen kang ana ing sajrone upacara tradhisi lan adat ngemu makna filosofis kang beda-beda kanggo panguripane bebrayan Jawa. Semiotik minangka ilmu tandha kang ngrembaka lan bisa diterapake ing saperangan ilmu liyane kayadene *sastra, antropologi, budaya, filsafat lan seni* Teeuw, 1984:47). Maryaeni (2005:50) ngandharake sajrone semiotik, makna ora mung ditemokake ing lambang basa nanging, uga kapacak ing tandha liyane kayadene rambu lalu lintas, sandhang panganggo, werna lan liya-liyane. Sakabehe jalaran saben tandha bisa digambarake: (1) urutan gegayutan; (2) sawijine makna utawa teges tartamtu; (3) sistem kaidah tartamtu, mula bisa didudut yen papane semiotik kuwi amba amarga samubarang bab nggunakake simbol lan tandha.

Tembung simbol asale saka Yunani yaiku *symbollo* kang nduweni teges tandha utawa ciri kang menehi weruh sawijine bab marang pawongan. Saliyane iku, simbol mujudake objek utawa prastawa apa wae kang nggambarake kekarepan tartamtu (Sudikan, 2001:180). Kuntowijoyo (1987:66) lingkungan simbolis yaiku kabeh sing ngemot makna lan *komunitas*, kaya tembung, basa, mite, nyanyian, seni upacara, tingkah laku, piranti-piranti, konsep-konsep, lan liya-liyane. Lingkungan simbolik bisa diciptakake adhedhasar *komunitas* sajrone ana maneka werna makna.

Konsep Fungsi(Piguna)

Folklor minangka perangan saka kabudayan kang disebarake lan uga diwarisake kanthi cara gethok tuular sarta tradhisional lumantar lisan utawa lumantar gerak isyarat. Folklor uga minangka tradhisi rakyat kang nduweni piguna tumrap masyarakat kang nyengkuyung folklor kasebut. Fungsi folklor ana papat yaiku (1) kanggo sistem proyeksi, yaiku minangka piranti pamawas angen-angen sawijine *kolektif*, (2) piranti pengesahan pranata-pranata lan lembaga kabudayan, (3) kanggo sarana pendhidhikan, (4) pameksa lan ngawasi supaya

norma-norma masyarakat bisa diugemi kanthi *kolektif* (Bascom kang dikutip dening Danandjaja, 1984:19).

Konsep Pamawase Masyarakat

Konsep pamawas iki digunakake kanggo ngudhari kepriye pamawase masyarakat ngenani tradhisi kang ana ing desa Deket Kulon yaiku TNIPMS. Pamawas yaiku kepriye sawijining pawongan bisa menehi objek-objek kang ana ing sakiwa tengene lan uga bisa nggayuh bab-bab liwat pangindrane manungsa sarta *diproyeksikake* ing bageyan tartamtu sajrone utege manungsa saengga bisa ngamati objek tartamtu (Sarwono sajrone Sumaiyah, 2014: 21).

Saka panemu kasebut, mula bisa dimangerteni yen pamawas iku minangka prosese sawijining pawongan kanggo menehi pendhapat ngenani babagan tartamtu kataya pamawae masyarakat ngenani tradhisi kang ana ing satengahing bebrayan. Menawa pamawas ngeani tradhisi yaiku minangka sawijining cara kanggo menehi pendhapat utawa tanggepan marang tradhisi kasebut isih ditindakake apa ora.

Lelandhesan Analisis

Lelandhesane analisis ing panliten iki digunakake minangka lelandhesan kanggo ngolah dhata TNIPMS adhedhasar prekara kang kepengin dionceki. Kaping pisan kanggo nintingi underane panliten mula bukane (kapitayan, tradhisi) TNIPMS bakal nggunakake konsep folklor miturut Danandjaja (1984: 1-2). Saka konsep kasebut luwih dicethakake kanthi nggunakake konsep legendha amarga anane crita mula buka utawa sejarah asal usul.

Sabanjure kang kaping pindho yaiku ngenani tatalaku kang ana ing TNIPMS kang bakal kaandharake lumantar konsep ngenani tradhisi miturut Poerwadarminta (1976:1088) tradhisi, yaiku alat pakulinan, kapitayan lan sapanunggalane kang diwarisake kanthi cara turun-tumurun. Kang kaping telu yaiku babagan ubarampe lan maknane TNIPMS kaandharake konsep ngenani semiotik budaya miturut apa kang diandharake ana telung faktor kang nemtokake anane tandha yaiku, tandha kuwi mau dhewe, apa kang ditandhani, lan salah sijine tandha anyar kang kedadeyan ing batine sapa wae kang nrima (Pierce kang dikutip Luxemburg, 1989:45-46). Tandha kuwi mau mawujud sajrone salah sijine gejala kang bisa diserep antarane tandha kang utama lan apa kang ditandhani. Tegese, makna kang ana ing sajrone TNIPMS digunakake dening masyarakat kang wis nyengkuyung.

Kang kaping papat ngenani fungsi utawa piguna kang bakal ditintangi nggunakake konsep Bascom kang ngandharake ngenani fungsi folklor kuwi yaiku: 1) minangka sarana religi, 2) minangka sarana sosial, 3) minangka sarana ngeluri budaya Jawa. Kang kaping lima utawa kaping pungkasan kanggo ngudhari babagan pamawas masyarakat tumrap TNIPMS ing

desa Deket Kulon nggunakake konsep utawa panemu dening Mulyana (sajrone Sumaiyah, 2014: 20).

METODHE PANLITEN

Panliten TNIPMS nggunakake metodhe panliten kualitatif kang asipat dheskriptif, panliten kualitatif kang asipat dheskriptif yaiku panliten kanthi cara nyathet kanthi njlimet lan tliti sakabehe kedadeyan kang di deleng, dirungu, lan diwaca lumantar sarana wawancara, cathetan lapangan, poto, *video tape*, dhokumen, lan liya-liyane (Sudikan (2001:85).

Objek lan Papan Panliten

Objek saka panliten iki yaiku TNIPMS ing desa Deket Kulon kecamatan Deket kabupaten Lamongan. Papan saka panliten iki manggon ing pasareyan Mbah Sinuwun desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan. Lamongan yaiku salah sawijining kutha ing Provinsi Jawa Timur kang wewatesan karo kutha Gresik. Desa Deket Kulon dhewe kalebu desa kang lumayan amba. Panggonan pasareyane Mbah Sinuwun uga ana ing cedhake dalan gedhe kang gampang kanggo diparani.

Sumber Dhata lan Dhata Panliten

Sumber dhata lan uga dhata panliten minangka salah sawijining babagan kang wigati sajrone panliten. Lumantar anane sumber dhata kuwi panliti bisa oleh informasi kang digunakake kanggo mangsuli underane panliten. Menawa anane dhata panlien uga kanggo oleh katrangan saka anane objek kang bakal ditliti kasebut.

Sumber Dhata Panliten

Sumber dhata *primer* saka panliten TNIPMS desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan yaiku: Bapak Imam Choiri minangka juru kunci pasareyan Mbah Sinuwun kang mangerteni mula bukane TNIPMS, Bapak Sadun minangka sesepuh desa Deket kulon lan Bapak Very minangka pamong desa Deket Kulon.

Sumber dhata *sekunder* saka panliten TNIPMS desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan yaiku rekaman wawancara saka masyarakat Desa Deket Kulon lan masyarakat panyengkuyunge TNIPMS kang mangerteni sithik ngenani critane TNIPMS. Saliyane iku sumber dhata *sekunder* uga bisa diolehake saka dhokumentasi.

Dhata Panliten

Dhata kang diolehake ngenani TNIPMS iki ana loro yaiku dhata utama utawa dhata lisan, saliyane iku ana dhata tambahan yaiku dhata nonlisan.

1) Dhata Lisan

Asile saka panliten TNIPMS kang ana ing desa Deket Kulon yaiku kang dadi dhata lisan ing antarane awujud apa wae kang dadi tuturan utawa

tetembungan. Dhata kasebut asil saka wawancara karo informan utama utawa informan *primer* uga informan *sekunder*.

2) Dhata Nonlisan

Asil panliten TNIPMS kang dadi dhata nonlisan yaiku awujud poto ubarampe, poto adicara TNIPMS, poto pasareyan lan sapiturute, minangka gegambaran saka objek kang ditliti lan sarana pambiyantu panliti nalika nganalisis dhata. Tabel kang dadi dhata sajrone panliten yaiku tabel dhata monografi wilayah desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan kang bisa menehi wawasan ngenani TNIPMS.

Instrumen Panliten

1) Panliti

Panliti minangka pawongan kang nganakake panliten sarta minangka *pelaku* budaya kang nindakake panliten ing TNIPMS desa Deket Kulon.

2) Lembar Observasi

Panliten ngenani TNIPMS iki nggunakake teknik observasi, mula lembar observasi iki dibutuhake panliti kanggo ngoolehake dhata ing TNIPMS kang awujud ukara utawa tetembungan kang dianggep wigati.

3) Dhaptar Pitakonan

Dhaptar pitakonan ing TNIPMS iki dibutuhake panliti nalika arep ngolehake informasi menyang sapa wae sumber dhata panliten. Dhaptar pitakonan iki digawe nalika panliti sadurunge nganakake wawancara marang informan.

4) Angket Pamawas Masyarakat

Panliten TNIPMS mbutuhake angket pamawase masyarakat yaiku kanggo ngumpulake dhata kang diwujudake arupa dhaptar pitakonan kanggo *responden* supaya bisa menehi pendhapat ngenani TNIPMS kanthi tinulis.

5) Alat Bantu utawa Piranti

Piranti-piranti ing TNIPMS kang digunakake kanggo nggolek dhata ing antarane yaiku: *alat rekam* utawa piranti kanggo ngrekam (*handphone*) utawa *tape recorder*. Ana uga cathetan lan bulpen kanggo nyathet sawijing bab kang dianggep wigati, HP kanggo njupuk dhokumentasi, lan kartu dhata kanggo *klasifikasi* dhata jumbuh karo anane prekara.

Teknik Nglumpukake Dhata

1) Observasi

Trap-trapane *observasi* ing panliten TNIPMS desa Deket Kulon, Lamongan iki yaiku:

- a) Panliti TNIPMS nekani langsung menyang pasareyan Mbah Sinuwun kanggo ketemu karo juru kunci pasareyan yaiku Bapak Choiri kanggo njaluk idin menawa arep nindakake panliten ngenani TNIPMS lumantar anane wawancara.

- b) Sawise iku, panliti bisa ngamati langsung adicara TNIPMS wiwit saka titi laksananing adicara nganti titi wasananing adicara.
- c) Banjur, nalikane adicara wiwitan kanthi pungkasan panliti njupuk gambar TNIPMS kang ana kanggo dhokumentasi.
- d) Saliyane iku panliti uga nyatheti bab-bab kang dianggep wigati sajrone TNIPMS.

2) Wawancara

Wawancara minangka upaya nglumpukake dhata kanthi cara nyuwun pirsa marang *pihak-pihak* kang nduweni sesambungan karo tradhisi kasebut. Panliten iki saliyané wawancara lan ngrekam uga mbutuhake cathetan kang gunane kanggo nyahet bab-bab kang dianggep wigati menawa ana pitakonan kang sipate ndadak. Sasuwene panliten kang ditindakake, panliti uga nggunakake andharan kang ana ing Hutomo (1991:78-79) yaiku cathetan kang kudu digawe dening panliti iku kalebu kayata masalah rekaman, informan lan uga bahan utawa dhata.

3) Angket Pamawase Masyarakat

Angket yaiku salah sawijining piranti kanggo nglumpukake dhata kang awujud dhaptar pitakonan kanggo *responden* supaya bisa dijawab kanthi tinulis (Riyanto, 74-75). Langkah-langkah utawa trap-trapan nglumpukake dhata arupa angket utawa *kuisisioner* ing panliten TNIPMS iki, yaiku:

- 1) Panliti miwiti mara menyang omah-omah saperangan warga desa Deket Kulon kang bakal diwenahi angket
- 2) Panliti miwiti njlentrehake apa kang dadi kekarepane panliti mara menyang omahe warga yaiku kanggo menehake angket lan njaluk tulung supaya diisi pendhapaté ngenani TNIPMS.
- 3) Sawise iku, panliti njupuk lan uga nglumpukake angket utawa *kuisisioner* kang wis diisèni dening warga.
- 4) Sabanjure panliti nindakake olah dhata kang tinulis kasebut kanthi cara *tabulasi*.

4) Dhokumentasi

Dhokumentasi yaiku kanggo ngupadi dhata ngenani bab-bab utawa varian kang arupa cathetan, transkrip, buku, surat kabar, majalah, prasasti, notulen rapat, *legger*, agendha, lan liya-liyané (Arikunto, 2010:201). Saliyané iku dhokumentasi uga bakal menehi gegambaran kanthi cara *visual* kang ana ing lapangan. Dhokumen kang ana lumrahe arupa photo, rekaman swara, kanthi nggunakake piranti utawa alat bantu kayata HP, *tape recorder*, lan kamera.

Teknik Transkrip Dhata

Teknik transkripsi kang dianggo ing panliten TNIPMS desa Deket Kulon, kecamatan Deket,

kabupaten Lamongan iki nggawe prinsip kang digawe dening Hutomo. Prinsip transkrip iki yaiku tembung-tembung kang wis dituturake kaliyan informan kabeh kuwi dipindhah dadi tulisan utawa arupa ketikan sawise iku banjur dibenerake lan diwenahi tanda waca. Menawa dideleng saka ujaran kang salah, maknane kang ora nggenah sajrone ngomong utawa nganggo basa dhialèg (Hutomo sajrone Sudikan, 2001:18).

Keabsahan Dhata

Supaya bisa mangerteni sakabehe dhata kang wis diasilake sajrone panliten ngenani TNIPMS iki sah apa orane, mula kudu diuji uga dipriksa kabenerane dhata kasebut kanti cara nggunakake teknik keabsahan dhata. Teknik iki digunakake supaya asile panliten kang wis diteliti kuwi bisa dipercaya lan sah kabenerane. Ana papat bageyan kang wigati sajrone panliten supaya dhata kasebut bisa diarani sah, yaiku (1) *Triangulasi*, (2) *Checking Dhata*, (3) *Member Check*, (4) *Review Mitra Besari* (Endraswara, 2009: 224-225).

Teknik Analisis Dhata

Langkah-langkah kanggo nganalisis dhata TNIPMS kaya mangkene:

- 1) Panliti nindakake *Open Coding* kanthi cara nggoleki lan nglumpukake dhata kang diolehake panliti saka asil wawancara karo para informan lan nglumpukake dhata-dhata panyengkuyunge ngenani TNIPMS.
- 2) Panliti nindakake *Axial Coding* kanthi cara merang dhata-dhata adhedhasar golongan-golongan perkara kang diteliti, kaya dene mula buka TNIPMS gegayutan karo anane crita panyebarane agama Islam dening Mbah Sinuwun.
- 3) Panliti nindakake *Selective Coding* kanthi cara mriksa dhata siji lan sijine kang nduweni gegayutan karo rumusan masalah kang diteliti. Saengga, saka dhata-dhata kang wis dianalisis banjur dijupuk dudutan.

ANDHARAN ASILING PANLITEN

Andharan asiling panliten iki ngandharake babagan etnografi desa lan andharan asiling panliten adhedhasar underane panliten. Ing bab etnografi ngrembug babagan desa, kang kaperang saka struktur pamarentahan desa, warga, pangupajiwa, sarta agama. Sabanjure ana andharan sejarah dumadine desa, mula bukane TNIPMS, tata laku adicara TNIPMS, jinis ubarampe sajrone tradhisi kasebut, makna lan fungsi kang kinandhut sajrone TNIPMS, sarta pamawase masyarakat sajrone tradhisi kasebut.

Gegambarane Kahanan ing Desa Deket Kulon

Kanggo mangerteni babagan gegambarane kahanan desa sajroning panliten kabudayan mligine panliten folklor kaya mangkene iki, dhata-dhata *monografi* wigati banget. Dhata *monografi* yaiku kumpulan dhata kang dilakokake dening pamarentah

desa kang disusun kanthi cara rinci lan *sistematis*. Dhata *Monografi* uga bisa menehi gegambaran ngenani kahanane bebrayan kang ana ing salah sawijine desa kasebut. Saka dhata *monografi* kasebut gegambaran ngenani kahanan desa lan warga masyarakat desa Deket Kulon bisa diandharake kaya dene (1) struktur pamarentahan desa, (2) kahanan warga desa, (3) pangupajiwa, (4) pendhidhikan, (5) agama kang dianut lan (6) gegayutan kahanan desa karo TNIPMS ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan.

Desa Deket Kulon kalebu salah sawijine desa kang paling amba ing Kecamatan Deket lan manggon ing sisih wetane kutha Lamongan. Jarak antarane desa Deket Kulon karo kecamatan Deket wetara 300 m, dene karo kabupaten utawa kutha wetara 3 km, lan karo ibukota propinsi jarake wetara 67 km. Desa Deket Kulon iki jembare 2213,1 ha, kang kaperang dadi lemah *pemukiman* 482,5 ha, lemah sawah 982,7 ha, lemah kuburan 290 ha, lemah *pekarangan* 72,6 ha, lemah *taman* 12,7 ha lan lemah *perkantoran* 372,6 ha.

Ing struktur pamarentahan iki diperang saka struktur kang wis ana lan uga struktur kang wis ana sadurunge ing Balai Desa Deket Kulon, kaya dene Kades, Sekdes, 3 Kasi, 3 Kaur, 2 Kasun, RT, lan RW. Pendhudhuk Desa Deket Kulonana 4.429 jiwa, kaperang saka cacahé wong lanang 2.200 jiwa lan cacahé wong wadon 2.229 jiwa. Cacahé KK (jumlah warga kang wis kulawarga) ana 1800 KK. Masyarakat desa kene nduweni pakaryan maneka warna kayata *pertanian*, dagang, *industri*, *jasa kemasyarakatan*, PNS, swasta, wiraswasta, mahasiswa, lan liyane.

Pendhidhikan masyarakat desa ing antarane yaiku pendhidhikan *play group* iku ana 3, taman kanak-kanak (TK) ana 3, yaiku TK Al-Istiqlal, TK Merah delima, lan TK Permata Bunda. Sabanjure Sekolah Dasar Negeri (SDN) ana 3 SDN Deket Kulon I, II, III. Sabanjure Lembaga pendhidhikan agama utawa TPA/TPQ ana 8, yaiku TPQ Al-Istiqlal, TPQ ABG, TPQ At-Ta'awun, TPQ Nurul Huda, TPQ Al-Jabar, TPQ Al-Hikmah, lan TPQ Masjid Nurul Huda. Agama kang dirasuk masyarakat Deket Kulon yaiku agama Islam, Kristen lan Katolik.

Mula Bukane Desa Deket Kulon

Nalika jaman semana desa Deket Kulon kang dimangerteni dening masyarakat wis ngadeg suwi sadurunge anane pasareyan Mbah Sinuwun utawa Syekh Ahmad Hisyamuddin. Dadi, anane desa Deket Kulon iki sejatine ora ana gandheng cenenge karo pasareyan Syekh Ahmad Hisyamuddin. Syekh Ahmad Hisyamuddin kang ora liya putrane Kanjeng Sunan Ampel, panjenengane kerep sinebut Mbah Sinuwun utawa Sunan Lamongan. Mbah Sinuwun yaiku minangka muride Kanjeng Sunan Giri Prapen kang diutus nyebarake agama islam ing tlatah sakulone Giri Kedhaton yaiku tlatah Lamongan.

“Nek asal-usule desa Deket Kulon iki ya Mbak, jane ngono ya ora ana gandheng cenenge utawa ora ana gayute karo sareyane Mbah Sinuwun utawa Mbah Hisyamuddin iki. Saweruhku ya Mbak, Mbah Sinuwun iki nalikane disarekake neng desa Deket Kulon iku desa iki ngono wis ngadeg Mbak. Nek saweruhku ya ngadege desa iki wis kat anane jaman Majapahit kae, Mbak.” (Sadun, 2019: 01-03)

Saka pethikan kasebut bisa dimangerteni yen anane desa Deket Kulon iki ora nduweni gayutan utawa ora ana gandheng cenenge karo pasareyan Mbah Sinuwun kang ana ing desa Deket Kulon. Desa Deket Kulon dhewe ngadeg nalikane jaman Kaprajan Majapahit. Desa Deket iki sithik akeh uga isih ana gayutane karo desa Puncel kang wewatesan langsung karo desa Deket Wetan ing sisih kidul lan uga desa Deket iki isih ana gayute karo desa Canggah. Jalaan ing jaman Kaprajan Majapahit biyen nate perang kakuwatan naliakne jejodhohane anak-anak saka kang sinebut bekel utawa yen jaman saiki lurah desa. Kabuten saka pethikan ing ngisor iki:

“Ya nek desa Deket iki biyen ya Mbak, saweruku yen didelok iku cikal bakale iku saka Hasan Kusaeni Mbak sing kurang luwih ngadege taun 1106-an isih jaman Majapahit. Njur saweruhku biyen iku uga ana Desa Puncel Mbak, sing tegese “pun celak”. Hla njur yen desa Deket iku ya tegese “cedhak/dekat” Mbak. Amarga kan desa Puncel kuwi yen saka tlatah Lamongan kidul rak sadurunge desa Deket. Hlah, nek anane Deket iki ya gathuk karo Canggah Mbak. Saka delokanku kae nalikane perang kakuwatan karo desa Canggah iku nalikane jejodhohane anak-anake ning ana sing ora gelem njur jebule perang iku Mbak, karo Raden Kawat, hla Hasan Kusaeni nalika perang iku numpak jaran abang lan nganggo klambi-klambi lurah jaman biyen ngono iku, biyene sih sebutane bekel Mbak ya pangkate padha karo lurah. Dadi cikal bakale Deket iki ya anane Hasan Kusaeni iku Mbak.” (Sadun, 2019: 03-07)

Dadi saka pethikan kasebut bisa dimangerteni yen anane desa Deket iku kurang luwih ana ing taun 1106-an nalikane jaman Majapahit lan anane desa Deket iki uga undha-undhi karo anane aesa Canggah kang padha wis ana nalikane jaman Majapahit. Cikal bakale desa Deket iki ateges “cedhak/dekat” amarga tata panggonane desa Puncel kang wewatesan langsung ing sisih kidul. Mula, dene desa Puncel kuwi “pun celak” karo aesa Deket kuwi “cedhak”

Dadi anane desa Deket iki wiwitane anane bekel utawa lurah Hasan Kusaeni kang kepengin tumuju ing sawijining desa jebul desa kasebut diarani desa Deket. Senadyan anane desa Deket iki ora ana gayutane karo

pasareyan Mbah Sinuwun ananging warga desa Deket utamane desa Deket Kulon iki ngluhurake anane Mbah Sinuwun. Kahanan kasebut amarga panjenengane kuwi uga nyebarake agama Islam ing tlatah Lamongan lan uga seda kurang luwih ing taun 1583 ing tlatah Lamongan ing sisih Kidul yen saiki ana ing dhaerah Tikung.

Mula, senadyan ora gayut nanging saka anane pasareyane Mbah Sinuwun kang minangka salah sawijining Sunan kang wis nyebarake agama Islam ing kutha Lamongan bab kasebut kang ndadekake tuwuhe rasa ngormati utawa menahi pangaji-aji tumrap kang dianggep leluhur ing desa Deket Kulon. Saliyane iku masyarakat Deket Kulon uga percaya yen Mbah Sinuwun nduweni *kharomah* kang gedhe kanggo masyarakat mligine masyarakat desa Deket Kulon.

Silsilah Kulawarga Mbah Sinuwun

Silsilah kulawarga dipercaya salah sawijining bab kang wigati kanggone bebrayan Jawa kanggo ndeleng *bibit*, *bebet* lan *bobote* pawongan sapa wae apa maneh pawongan kang dikormati uga diajeni dening wong liyane. Pawongan kang dikormati lan uga diajeni dening wong liyane mesthi nduweni kaluwihan kang ora diduweni dening liyane kayata *kharomah* kang diduweni para Waliyullah. *Kharomah* kasebut diwenehake Gusti Kang Akarya Jagad menyang para Wali supaya nalikane nyebarake agama Islam dilancarakake lan uga luwih digampangake sarta bisa kanggo mbiyantu pawongan liyane nalika kasusahan. Mula, anane *kharomah* kang dipercaya diduweni Mbah Sinuwun utawa Syekh Ahmad Hisyamuddin alias Sunan Lamongan kasebut dipercaya amarga anane silsilah kulawarga saka Mbah Sinuwun utawa Syekh Ahmad Hisyamuddin. Panjenengane katurunan langsung saka Sunan Ampel minangka bapane lan Dewi Karimah binti Wira Sraya minangka ibune. Andharan kasebut kabukten saka pethikan wawancara kanthi jarwan ing ngisor iki.

“Ya yen miturut apa kang takweruhi ya Mbak, Syekh Ahmad Hisyamuddin utawa kang kerep sinebut Mbah Sinuwun kang disarekake ing desa Deket Kulon iki, kuwi pancen katurunane langsung saka Kanjeng Sunan Ampel ananging saka bojo kang kapindho kang jenenge Dewi Karimah. Panjenengane iki yaiku anak saka Wira Sraya. Biyen iku Mbak dicritakake nalikane Kanjeng Sunan Ampel sing wis manggon ing Surabaya lan panjenengane wis palakrama karo Dewi Condrowati utawa kang luwih akrab sinebut Nyai Ageng Manila.” (Mualim, 2019: 02-05)

Saka pethikan kasebut, njlentrehake menawa Syekh Ahmad Hisyamuddin utawa Mbah Sinuwun

minangka anak saka Kanjeng Sunan Ampel lan Dewi Karimah kang minangka bojo kalorone. Wiwitane dicritakake Dewi Karimah kuwi anak saka Wira Sraya. Nalika jaman semana Kanjeng Sunan Ampel wis manggon ing tlatah Surabaya. Panjenengane wis nduweni bojo jenenge Dewi Condrowati utawa kang kerep sinebut Nyai Ageng Manila.

Mula bukane Tradhisi Nyekar ing Pasareyan Mbah Sinuwun

Kabeh tradhisi nduweni crita ngenani kepriye wiwitane, senadyan ora ana gandheng cenenge karo asal-usule utawa mula bukane desa nanging warga percaya saka *kharomah* kasebut bisa ndadekake para warga dadi luwih ngormati leluhur kang wis nyebarake agama Islam ing Lamongan. Bab kasebut uga dikuwatake dening Pak Choiri minangka juru kunci kang turun-tumurun saka mbah-mbahe. Panjenenganipun ngandharake kaya ing pethikan kanthi jarwan ngisor iki.

“Dadi ngene, Mbak amarga Mbah Hisyam disarekake neng desa Deket Kulon iki, dadi wong-wong Deket iki padha akeh sing nindakake tradhisi-tradhisi ya nyekar ya tradhisi nyekar ya ana sing namung *ziarah* utawa sing bisa disebut nyekar sing lumrae Mbak dudu sing saben dina Kemis Legi. Amarga diyakini yen Mbah Hisyam iki nduweni *kharomah* kang gedhe tumrap wong-wong desa Deket Kulon iki. Pokoke nalikane nduwe nadar, nduwe kajat, uga nalika arep manten lan nduwe gawe liyane iku mesthi padha rene lumrahe ya dina Kemis Legi ba’da sembahyang Ashar lan tradhisi kuwi isih ditindakake kanthi saiki dening warga kene lan uga warga njaba desa kene Mbak.” (Choiri, 2019: 09-12)

Andharan kasebut bisa dimangerteni menawa Mbah Sinuwun minangka pawongan kang dikormati lan diajeni masyarakat desa Deket Kulon senadyan dumadine desa ora ana gegayutane karo Mbah Sinuwun nanging amarga panjenengane wis nyebarake utawa nggiyarake agama Islam ing tlatah Lamongan tur minangka putrane Kanjeng Sunan Ampel kang minangka salah sawijine wali sanga dadi masyarakat mercayani yen nganakake TNIPMS kuwi bisa cepet kabul kajate ning dudu njaluk kajat neng Mbah Sinuwun, nanging tetep ing Gusti Kang Murbeng Dumadi ananging lumantar *kharomahe* Mbah Sinuwun dikarepake bisa cepet kawujud apa kang dadi kekeparepan lan uga pepenginanane. Saliyane iku tradhisi nyekar ditindakake ing dina Kemis Legi sawise Ashar lumrahe, amarga sawise Ashar kuwi miturut wong Jawa wis kalebu dina Jemuwah kang dipercaya kalebu dina kang agung kanggone wong Jawa.

TNIPMS kang ana ing desa Deket Kulon kuwi

wis katindakake dening masyarakat turun-tumurun wiwit jaman biyen kaya wis dadi kapitayane masyarakat menawa Mbah Sinuwun kasebut minangka anake sunan kang uga dadi sunan. TNIPMS uga beda karo tradhisi nyekar liyane kang namung nyawurake kembang nanging TNIPMS nduweni wektu lan ubarampe kang dadi syarat tradhisi, uga pancen masyarakat desa Deket wis nyebut menawa tradhisi iki diarani tradhisi nyekar ing pasareyan Mbah Sinuwun nanging apa kang ditindakake ora padha kaya tradhisi nyekar kaya umume. Wektu nindakake TNIPMS yaiku dina Kemis Legi sawise Ashar lan nggawa maneka wena ubarampe kang wis dadi syarat TNIPMS.

Tata Laku Tradhisi Nyekar ing Pasareyan Mbah Sinuwun

Tata laku kang ana tujuwane kanggo nggelar sawijining acara kudu nggatekake anane urutan yaiku titi siyaga utawa persiapan, titi laksana utawa pelaksanaane (adicara inti), lan titi wasana utawa pungkasan adicara. Tradhisi nyekar kang ana ing pasareyan Mbah Sinuwun desa Deket Kulon Supaya cetha kaya andharan ing ngisor iki.

Titi Siyaga TNIPMS

Titi siyaga TNIPMS diwiwiti saka nyiyapake piranti lan ubarampe kang kudu ana ing dina sadurunge TNIPMS kayata tumpeng, pitik panggang lan iwak bandeng, urap-urap lan uga kembang setaman. Mligine pawongan kang arepe nduwe kajat manten disiyapake tambahan ubarampe kang mligi yaiku kopyah kanggo lanang lan *rukuh* utawa klambi kanggo wadon. Sawise iku banjur ngandhani kulawarga, tangga teparone lan uga warga sakupenge pasareyan supaya bisa melu menyang pasareyan kanggo nindakake TNIPMS. Katrangan kasebut dikuwatake karo pethikan wawancara kanthi jarwan ing ngisor iki.

“Dadi yen arepe nganakake tradhisi nyekar neng kene pancene ora ana sing ngongkon Mbak, warga nduweni kesadharan dhewe-dhewe dadi nek arepe nduwe gawe ta nduweni nadar ta nduweni kajat ta arep *sodhaqoh* mesthi padha nyekar ing makam. Warga sing arepe nduwe gawe, nduwe nadar lan sapiturute nyiyapake piranti lan ubarampe kang kudu ana ing dina sadurunge tradhisi nyekar kayata sega tumpeng putih, pitik panggang lan iwak bandeng, urap-urap lan uga kembang setaman. Mligine kang arepe nduwe kajat manten disiyapake tambahan ubarampene kang mligi yaiku ya kopyah kanggo calon manten lanang lan *rukuh* utawa klambi kanggo calon manten wadon. Hla sawise nyiyapake ubarampe kang kudu digawa sesuk, pawongan kang

arep nindakake tradhisi ngandani lan uga ngajak kulawarga, tangga teparone lan uga warga sakupenge pasareyan supaya bisa melu menyang pasareyan kanggo nindakake tradhisi dina sesuke. Ya wis ngono kuwi Mbak bab-bab kang kudu disiyapake sadurunge nganakake tradhisi nyekar ing pasareyan Mbah Hisyam utawa Mbah Sinuwun iki Mbak.” (Choiri, 2019: 13-17)

Titi Laksana TNIPMS

Adicara iki kalebu adicara inti utawa titi laksanakaning tradhisi kang minangka punjere sawijining adicara. Ing titi laksanakaning adicara TNIPMS kang kalebu tradhisi nyekar mligi beda karo tradhisi-tradhisi nyekar kang umum liyane. Mula ing sajrone TNIPMS kuwi diwiwiti saka tekaning pawongan kang arep nindakake tradhisi nyekar ing pasareyan Mbah Sinuwun karo nggawa ubarampe kang wis disiyapake sadurunge TNIPMS ditindakake. Ubarampe kasebut yaiku kayata tumpeng sega putih, pitik panggang lan iwak bandeng, urap-urap lan ora lali kembang setaman.

“Ya Mbak, tradhisi iki dimulai kanthi warga sing nduweni kajat warna-warna, arepe nduwe gawe, lan ana sing kanggo *shodaqoh* iku langsung mara menyang pasareyan karo ngajak tangga teparone lan warga sing ana ing sakupenge makam nemoni aku Mbak, karo nggawa ubarampe kang wis dadi syarat iku mau kayata tumpeng, panggang pitik, iwak bandeng kanggo tambahan sing nduwe tambak bandeng, urap-urap, kembang kopyah lan uga *rukuh* kanggo calon temanten sing arepe nikah. Hlah lumrahe iku mari Ashar Mbak, nanging yen akeh sing nduwe gawe mbuh iku rabi apa anake sunat ya wiwit mari Dhuhur wis padha mara nganti arepe Maghrib, Mbak. Tapi nek sing nduwe gawe ora akeh ya wong-wong sing nduwe kajat lan arep *shodaqoh* iku akeh sing padha teka mari Ashar. Soale wektu samarine Ashar neng dina Kemis Legi malem Jemuwah iku dipercaya warga kene dongane gampang diijabahi apa maneh nek Jemuwahe pasarane Paing Mbak iku nepaki sedane Mbah Hisyam. Saliyane iku Mbak, dina Kemis karo Jemuwah kan nek nurut Islam dina kang agung ya dina kang apik Mbak dene nek wong Jawa nek ngarani kan dina sing sakral.” (Choiri, 2019: 18-22)

Saka pehikan kasebut cetha yen tradhisi nyekar iki diwiwiti kanthi warga sing nduweni kajat kang maneka warna, arepe nduwe gawe, nduwe nadar lan ana sing kanggo *shodaqoh* iku langsung mara menyang pasareyan karo ngajak tangga teparone lan warga sing ana ing sakupenge makam kanggo ketemu marang juru

kunci. Pawongan kasebut uga karo nggawa ubarampe kang wis dadi syarat kayata tumpeng, pitik panggang lan iwak bandeng (tambahan kanggo kang nduweni asil tambak bandeng), urap-urap, kembang kopyah lan uga *rukuh* kanggo calon temanten sing arepe nikah. Wektu kang lumrah yaiku sawise Ashar. Wektu sawise Ashar neng dina Kemis Legi malem Jemuwah iku dipercaya warga desa Deket Kulon iki wektu kang dongane gampang dijabahi Gusti Kang Maha Asih mligine dina Jemuwah kang pasarane Paing nepaki wafate Mbah Hisyam. Saliyane iku, dina Kemis karo Jemuwah yen dideleng saka pandhangan Islam yaiku dina kang agung lan *mustajabah*. Miturute wong Jawa dina Kemis malem Jemuwah diarani dina kang sakral.

Sawise pawongan kang nindakake TNIPMS kabeh wis padha nglumpuk mula adicara diwiwiti kanthi takon apa kekarepane lan dibacutake ndedonga kang dipimpin dening juru kunci. Dongane maneka werna gayut lan jumbuh karo apa kang dikarepake kayata yen nduwe kajat dongane yaiku supaya lancar ora ana alangan apa-apa lan uga kabul kajade. Andharan kasebut dibuktekake dening pethikan ing ngisor iki.

“Aku sing mimpin dongane, Mbak. Dongane neng kene ora isa dipadharata kabeh ana dhewe-dhewe, mligine sing kajate nduwe gawe nikahan. Dongane nek nduwe gawene mantu utawa nikahan ya dongane muga-muga mbesuk nek omah-omah langgeng tur nduweni anak sing bagus tumindake lan akeh rejekine. Banjur yen wong sing mrengse gawene ora mantu kayadene kepengin *shodaqoh* utawa syukuran, njur nglaksanakake nadare kuwi dongane ya muga-muga lancar kanggo sakabehane lan kabul kajade.” (Choiri, 2019: 23-27)

Cetha apa kang ana ing pethikan kasebut nalika dedonga bebarengan, donga kang dipocapake dening juru kunci slaras lan jumbuh karo apa kajat kang diduweni wong kang melu TNIPMS. Mligine kang nduweni kajad nikahan dongane dimligikake kanggo calon temanten kasebut supaya omah-omahe langgeng, menawa kang kajat liyane supaya kajate bisa kabul. Sawise ndedonga bebarengan kang dipimpin juru kunci banjur warga kang nduweni kajat maneka werna kuwi ngewenehake kembang setaman neng juru kunci supaya disawurake neng pasareyane bebarengan ditutake karo wong kang nduwe kajat mlebu menyang njero pasareyan.

“Nek donga wis mari terus wong sing arepe nduwe gawe utawa nduwe kajat mlebu menyang pasareyan Mbah Sinuwun Mbak karo aku kanggo nyekar nyawurake kembang, Mbak. Sawise nyekar iku mau aku

ya mimpin ndonga sing *khususon* kanggo Mbah Sinuwun. Banjur yen wis bar, metu saka njero pasareyan Mbak kanggo ngedum-dumake ubarampe sing digawa kaya tumpeng, pitik panggang lan bandeng, sarta urap-urape.” (Choiri, 2019: 30-32)

Cetha kaya apa kang wis di andharake kasebut sawise nyekar utawa nyawurake kembang neng pasareyan dibacutake karo ndonga maneh sing dipimpin juru kunci nanging dongane dimligikake kanggo Mbah Sinuwun. Banjur sawise iku juru kunci lan wong kang nduweni kajat maneka werna kasebut metu kanggo mbacutake rantaman adicara kang sabanjure yaiku andum-andum ubarampe.

Titi Wasana TNIPMS

Titi wasana utawa pungkasaning adicara TNIPMS ditandhani kanthi anane andum-andum panganan utawa ubarampe-ubarampe syarat kang digawa dening para warga kang nduweni maksud utawa tujuan nindakake TNIPMS.

“Sawise kulawarga sing nduwe gawe, kajat utawa nduwe nadar nyekar menyang Mbah Sinuwun banjur diterusake andum-andum panganan sing dadi syarat iku mau, Mbak. Sawise andum berkat iku mau akeh sing dipangan neng kono uga ana sing digawa mulih didum-dumake neng tangga teparone lan kulawargane.” (Choiri, 2019: 32-33)

Cetha kaya apa kang wis di andharake kasebut sawise titi laksana utawa pungkasan adicara yaiku kanthi andum-andum panganan kanggo pawongan kang melu TNIPMS lan uga digawa mulih kanggo tangga teparone kang ora melu TNIPMS.

Ubarampe sajrone TNIPMS

Ing adicara TNIPMS iku ana sawernane sesaji utawa ubarampe kang kudu disiapake. Saka asiling observasi lan wawancara, bisa diweruhi yen ubarampe utawa sesaji ing TNIPMS iku dumadi saka tumpeng kanthi lawuh pitik panggang lan iwak bandeng bumbu abang tambahan kanggo pawongan kang nduwe asil tambak bandeng, urap-urap, sarta kembang setaman.

Saliyane iku ana ubarampe mligi kanggo tambahan pawongan kang nduwe maksud utawa tujuan arep nduwe gawe manten yaiku kudu nggawa kopyah lan *rukuh*. Andharan kang luwih cetha bisa dideleng ing pethikan kang ana ing ngisor iki.

“Ya Mbak, sing takdeleng lan nalikane aku melu ing adicara tradhisi nyekar iku ya sing digawa wong-wong kanggo ubarampe kuwi ya ana tumpeng sega putih, ana pitik panggang ana uga sing wis nggawa pitik panggang ditambahi iwak bandeng bumbu abang ngono

Mbak hla iku lumrahe wong-wong kuwi nduwe tambak sing ngasilake bandeng lumrahe, banjur ora lali urap-urape lan uga mesthi nggawa kembang setaman. Oh ya Mbak, tambahan uga kanggo calon-calon manten kuwi lumrahe ya nggawa kopyah lan *rukuh* kanggo didongakake ya yen wonge ora isa melu kan supaya bisa tetep melu didongakake karo Pak Mudin Choiri.” (Muji, 2019: 02-05)

Saka andharan kasebut bisa dimangerteni yen para warga kang melu nyengkuyung lan nindakake adicara TNIPMS wis mangerteni ubarampe kang dadi syarat nindakake TNIPMS kuwi apa wae. Bab kasebut dijalari amarga TNIPMS wis dadi tradhisi mligi kang khas saka desa Deket Kulon.

1) Tumpeng lan Maneka Werna Lawuhe

Tumpeng minangka salah sawijining syarat ubarampe kang lumrah ana ing sawijining slametan tradhisi sajrone budaya Jawa. Tumpeng yaiku sega kang diwangun kaya gunung. Wujude tumpeng lincip, bageyan ngisor dhewe amba saya mendhuwur saya lincip.

Tumpeng minangka ubarampe kang wigati ing sajrone TNIPMS. Sajrone tumpeng kang ana ing TNIPMS disandhingake dening maneka werna lawuh kang ana kayata pitik panggang, iwak bandeng lan uga urap-urap. Anane tambahan iwak bandeng ing sajrone tumpeng bisa dadi ciri khas tumpeng kang ana ing TNIPMS desa Deket Kulon. Ing andharan ngisor iki dijlentrehake luwih cethane lawuh-lawuh kasebut.

a) Pitik Panggang

Ing sajrone TNIPMS, pitik panggang uga minangka salah sawijining lelawuhan kang kudu ana ing tumpeng. Pitik kang dianggo sajrone tumpeng ing TNIPMS mesthi asale saka pitik (jago kampung) kang dipanggang lan dibumboni bumbu jangkep abang. Bumbune kasusun saka maneka werna bumbu masak ing antarane yaiku bawang, brambang, kemiri, tumber, kunir, uyah, gula, lombok cilik, lombok abang gedhe, laos, lan godhong jeruk purut diulek utawa diblender. Banjur bumbune kuwi mau dimasak kanthi dioles-olesi ing pitik kasebut banjur dipanggang kanthi mateng. Andharan kasebut cundhuk karo pethikan wawancara ing ngisor iki.

“Pitik panggang yaiku lawuh ing kudu ana sajrone tumpeng, Mbak. Prasaku saben anane tradhisi yen ana panganan sing dadi syarat ya mesthi panjangepe tumpeng salah sijine ya pitik panggang iku. Pitik sing dipanggang kuwi iku kudu pitik Jawa kampung Mbak sing jago. Dipanggang wutuh terus diwenahi bumbu jangkep lumrahe wernane abang iku

dadi rasae gurih pokoke enak Mbak, tur ya empuk kan umume ana sing masak iku isih alot.” (Choiri, 2019: 38-40)

Saka pethikan wawancara kang ana ing nduwur negesake yen pitik panggang kasebut minangka lawuh kang wajib ing sajrone tumpeng, banjur rasane enak gurih, lan uga empuk. Pitik panggang mesthi ana ing saben slametan adat lan tradhisi Jawa lan uga minangka ubarampe panjangkepe tumpeng ing adicara TNIPMS.

b) Iwak Bandeng

Saliyane nggawa pitik panggang, warga desa Deket Kulon uga ana kang nambahi lawuh liyane yaiku iwak bandeng kang uga dibumbu jangkep werna abang. Bumbu jangkepe padha kaya pitik panggang kang kasusun saka maneka werna bumbu masak ing antarane yaiku bawang, brambang, kemiri, tumber, kunir, uyah, gula, lombok cilik, lombok abang gedhe, laos, lan godhong jeruk purut diulek utawa diblender. Banjur bumbu kasebut dimasak dicampur iwak bandenge dienteni nganti mateng. Andharan kasebut dibuktekake karo pethikan ing ngisor iki.

“Dadi ngene Mbak, nek tumpeng liyane kan mung pitik panggang karo urap-urap thok lumrahe, nanging nek neng kene iku ya ana warga kang nggawa dobel pitik panggang karo nggawa iwak bandeng sing dibumbu jangkep werna abang iku. Nek neng kene sing nggawa iwak bandeng iku sing omahe rada bageyan lor kono Mbak soale akeh sing nduweni tambak, lumrahe ya tambak bandeng Mbak.” (Choiri, 2019: 40-42)

Saka andharan kasebut ing TNIPMS desa Deket Kulon, iwak bandeng dadi lawuh tambahan ing sajrone tumpeng. Pawongan kang nggawa lawuh iwak bandeng lumrahe namung pawongan kang nduweni asil tambak iwak bandeng. Nanging pawongan kang ora nduweni asil tambak bandeng lumrahe namung nggawa lawuh pitik panggang.

c) Urap-urap

Urap-urap yaiku tetuwuhan kang digodhog banjur dibumboni karo klapa parut kang wis diwenahi bumbu. Tembung urap asale tegese selaras karo urip kang nduweni mana bisa ngurip-uripi. Tetuwuhan kang digunakake sajrone urap-urap dudu sembarangan tetuwuhan. Lumrahe tetuwuhan werna ijo kang ngandhut makna panguripan (<https://www.inibaru.id/tradisinesia/tradisi-tumpengan-dan-makna-filosofisnya>).

“Dadi saliyané pitik panggang utawa iwak bandeng bumbu abang ya ana urap-urap barang Mbak sajrone tumpeng TNIPMS.” (Choiri, 2019: 42)

Saka petikan wawancara kasebut, ing sajrone tumpeng TNIPMS saliyane ana pitik panggang lan iwak bandeng kang dibumboni uga ana urap-urap. Urap-urap yaiku lawuh kang asale saka tetuwuhan. Tetuwuhan kang dienggo yaiku kayata kacang lanjaran, cambah, godhong puhung yen ora ana bisa godhong kenikir kang dicampur karo klapa kang wis dibumboni lumrahe werna abang.

2) Kembang Setaman

Nalika arep nindakake TNIPMS, pancene kudu nggawa kembang. Kembang setaman minangka salah sawijine ubarampe TNIPMS. Kembang setaman kuwi wis lumrah ana ing ubarampe sajrone tradhisi-tradhisi budaya Jawa. Dideleng saka jenenge kembang setaman minangka jinise kembang kang kudu disiyapake kanggo prosesi tradhisi. Perangan saka kembang setaman kasusun saka maneka werna kembang kayata kembang kanthil, kembang kenanga, kembang mawar, lan kembang mlathi.

3) Kopyah lan Rukuh

Kopyah lan uga *rukuh* minangka ubarampe tambahan kang uga wigati ing adicara TNIPMS, mligine kanggo pawongan kang nduwe maksud utawa tujuwan arep nduwe gawe manten. Tujuwan utawa ancas dikongkon nggawa kopyah lan uga *rukuh* yaiku supaya ana saperangan samubarang kang bisa ngewakilake calon manten lanang lan uga calon manten wadon.

“Ya Mbak, biyen iku yen arepe rabi utawa nikahan kuwi wong-wong isih diarak mumeti kampung sing tujuwane menyang pasareyane Mbah Sinuwun utawa Mbah Hisyam. Nanging saya suwe kuwi saya *berubah* Mbak, paling manten-manten sing rene padha wegah yen nganggo klambi pas nikahan kuwi. Dadi saya suwe saya *berkembang* kuwi mulane saiki sing mreng kuwi calon manten sing lanang thok Mbak nanging kudu nggawa ubarampe tambahane yaiku kopyahan lan *rukuh*.” (Choiri, 2019: 43,47)

Saka andharan pethikan wawancara kasebut dadi anane ubarampe kopyah lan *rukuh* kuwi dikarepake ana ubarampe kang ngewakilake calon manten lanang kanthi simbol kopyahe lan uga calon manten wadon kanthi simbol *rukuh* kanggo medhia dedonga. Dadi ancane yaiku kanggo njaluk marang Gusti Kang Maha Asih supaya diwenahi omah-omah kang langgeng nganti tumekani pati, bisa cepet nduweni katurunan kang *sholeh* lan *sholehah*.

Makna Ubarampe sajrone TNIPMS

Sajrone tradhisi kang ditindakake karo masyarakat Jawa mesthi nduweni makna simbolis kang samudana ing ubarampe kang dadi syarat tradhisi kasebut. Lumantar anane simbol, tandha, lan pralambang kang disinaoni banjur dilakoni bisa dadi sawijine sarana ngleluri budaya, utamane budaya lokal utawa budaya dhaerahe dhewe supaya ora ilang kagerus pangrembakane jaman. Makna-makna luwih cethane saka ubarampe TNIPMS ana ing jlentrehan lan pethikan wawancara ing ngisor iki.

1) Makna Tumpeng lan Maneka Werna Lawuhe

Tumpeng minangka salah sawijining syarat ubarampe kang lumrah ana ing sawijining slametan tradhisi sajrone budaya Jawa. Tumpeng minangka wujud *akronim* saka tembung ‘yen metu kudu sing **mempeng**’. Maksud saka *akronim* kasebut yaiku tumpeng nduweni makna *kultural* minangka sarana kanggo nyuwun pandonga marang Gusti Kang Maha Kuwasa.

“Dadi sangertine Bapak iku ya Mbak, tumpeng iku ibarate manungsa karo Gusti penciptane Mbak. Dadi sing paling ngisor dhewe iku manungsane hla sing paling pucuk ndhuwur dhewe iku Gusti Allah. Hla nek ngapa kok tumpeng iku lancip kaya gunung ngono ya iku mau Mbak, tumpeng iku saya mendhuwur saya lancip lan uga cupet hla dene sing bageyan ngisor dhewe kan amba sih Mbak hla iku ibarate sik akeh banget wong sing isih bingung sakjane sejatine urip iki tujuwane apa sih kanggo apa sih urip iku, hla banjur ndhuwure maneh saya cupet saya cupet nganti tekan dadine pucuk lancip iku Mbak.” (Choiri, 2019: 48-50)

Adhedhasar pethikan kasebut cetha yen wujud tumpeng iku lancip kaya dene gunung amarga diibaratake pawongan kang durung sadhar sejatine ngaurip iku apa tujuwane lan kudu ngapa wae. Pawongan yen wis sadhar, mula dheweke bakal nggolek dalan kanggo meruhi apa kang kudu ditindakake nalikane urip. Wong-wong kang sadhar ora kabeh, kadhang akeh kang isih kabujuk gebyaring donya mula sajrone tumpeng kuwi saka ngisor saya mendhuwur saya suwi saya cupet kuwi kang ngibaratake pawongan kang akehe kaya ing bageyan ngisor banjur sadhar dheweke nggolek dalan kanggo nyedhak menyang Gustine, dadi ora sakabehane kuwi sadhar.

Sajrone tumpeng dijangkepi karo anane maneka werna lawuh. Lawuh-lawuh panjangkepe kasebut ing antarane yaiku ana pitik panggang, iwak bandeng bumbu abang, lan uga urap-urap. Makna-makna kasebut luwih cethane diandharake ing ngisor iki.

a) Makna Pitik Panggang

Makna kang ana ing sajrone pitik panggang bisa dideleng ing pethikan wawancara ing ngisor iki.

“Pitik panggang utawa panggang ayam iku ana teges utawa nduweni makna dhewe Mbak. Maknane iku ya supaya pawongan kuwi bisa nggolek rejeki kayadene jinise pitik yaiku jago sing nduweni makna kuwat. Dene pangangan kuwi singkatan aka pawongan kang golek sandhang pangan. Dadi Mbak, bisa ditegesi maknane pitik panggang yaiku yen dadi wong kuwi nggolek sandhang pangan dadi wong sing jago utawa bisa kuwat, mandhiri, gumati lan ora ngrepotake liyane.” (Choiri, 2019: 55-57)

Saka andharan kasebut makna saka pitik jago Jawa utawa pitik jago kampung kang dipanggang yaiku pawongan kang ana ing donya iki kudu bisa kuwat nalikane nggolek sandhang pangan, gumati, mandhiri lan ora kena ngrepotake wong liyan. Jago kang dimaksud yaiku cundhuk kaya jenenge pitik lanang kang nduweni simbol kuwat. Makna panggang dhewe cekakan saka pawongan nggolek sandhang pangan. Dadi bisa dijupuk dudutan pawongan kuwi nalikane nggolek sandhang pangan kudu bisa gumati, mandhiri lan uga rekasa amarga kang jenenge jago kuwi ngandhut simbol kuwat.

b) Makna Iwak Bandeng

Makna kang ana ing iwak bandeng sajrone tumpeng ana ing pethikan wawancara ngisor iki.

“Nek tegese utawa maknane iwak bandeng iku ya lincah ngono Mbak soale iwak lak obah rana obah rene lincah. Dadi nek digathukake ing panguripan sabendina iki ya manungsa kudu gelem obah utawa kudu gelem ngupaya ora aras-arasen dadi nek makarya ya sing gumati aja dadi wong sing kesed.” (Choiri, 2019: 57-58)

Saka andharan kasebut bisa dimangerteni yen iwak bandeng kuwi nduweni teges utawa makna lincah utawa gelem obah lan ngupaya. Dadi yen digayutake ing panguripan sabendina yaiku manungsa nalika urip kuwi kudu gelem ngupaya ora aras-arasen nindakake samubarang apa wae supaya uripe bisa kepenak. Nalika ngupaya kudu nduweni semangat lan kudu kuwat ora kena aleman supaya mengko bisa kasil bisa oleh samubarang kang apik, laras kaya apa kang dipenginke.

c) Makna Urap-urap

Makna kang ana sajrone urap-urap kasebut bakal diandharake ing pethikan wawancara iki.

“Urap-urap iku nduweni teges nek wong urip

iku urup lan kudu urap. Yen digamblangake ngene, wong urip iku urup yaiku wong urip iku kudu bisa migunani tumrap wong liyane banjur yen wong urip kudu urap yaiku wong urip iku kudu nduweni jiwa sosial kang gedhe utawa bisa disebut kudu bisa srawung marang sapa wae.” (Choiri, 2019: 59-60)

Jlentrehan kasebut bisa dimangerteni yen saka tembung urap kuwi nduweni teges yaiku wong urip kudu urup lan uga urap. Cethane yaiku wong urip kudu urup kang nduweni makna migunani tumrap wong liyane, saliyane migunani wong urip uga kudu bisa urap kang nduweni teges bisa srawung marang sapa wae lan neng ngendi wae. Wong urip minangka manungsa kang kudu nduweni nilai sosial kang dhuwur supaya bisa diajeni lan uga disungkani dening wong liya.

2) Makna Kembang Setaman

Kembang setaman minangka ubarampe kang uga wajib ing sajrone TNIPMS kang ana ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan. Amarga anane kembang setaman wis dadi ubarampe kang lumrah banget ana ing saben upacara tradhisi masyarakat Jawa. Dadi piguna saka anane kembang setaman iki dicepakake, utamane kanggo menahi pakurmatan marang leluhur. Kembang setaman uga nduweni makna yaiku pralambang kautaman sajrone panguripan ing bebrayan. Andharan ing ndhuwur cundhuk karo pethikan wawancara ing ngisor iki.

“Dadi ya Mbak, nek kembang setaman iki minangka salah sawijine ubarampe sing kudu utawa wajib ana sajrone TNIPMS. Hla kembang setaman iki isine kembang werna papat Mbak yaiku kembang mawar, kembang mlati, kembang kanthil, lan uga kembang kenanga. Hla kembang setaman iki nduweni teges utawa makna Mbak, maknane yaiku gandane kang arum minangka kautamaning kembang. Ganda iku ambune ya Mbak, nek arum iki wangi. Dadi ya kayadene manungsa sing kepengin nduweni kautaman ing panguripan kayata drajad, pangkat lan liya-liyane.” (Choiri, 2019: 71-73)

Saka andharan kasebut nuduhake antarane kembang setaman klawan TNIPMS yaiku anane kekarepan saka warga desa Deket Kulon kang kepengin pikantuk kautaman ing sajrone panguripan bebrayan. Kautaman iki dipralambangake kanthi ubarampe kang awujud kembang setaman. Kautaman kembang iki bisa dideleng saka wujud kembang kang maneka werna, wernane kembang kang endah lan gandane kembang kang arum.

Maknane kembang setaman sajrone panguripan yaiku yen manungsa nindakake laku panguripan

mesthi nduweni pepenginan yaiku supaya uripe nduweni rejeki akeh sarta drajad dhuwur kayata nduweni penggawean kang mapan. Pangarep-arep kasebut kuwi disimbolake dening kembang setaman kang ana ing salah sawijine ubarampe tradhisi. Saben kembang nduweni makna kang beda-beda, kaya ing ngisor iki:

a) Makna Kembang Kenanga

Kembang kenanga nduweni keneng -a, yaiku kabeh leluhuran kang wis digayuh dening para sesepuh. Kembang kenanga kasebut nduweni filosofis supaya anak turun mesthi mengeti kabeh pusaka warisan leluhur arupa piranti-piranti seni, tradhisi, kesenian, kabudhayan, tumindak kang sopan lan santun, lan tumindak becik liyane kang ngandhut nilai-nilai kearifan lokal.

b) Makna Kembang Kanthil

Ubarampe nyekar liyane saliyane kembang kenanga yaiku kembang kanthil. Kembang kanthil nduweni teges yaiku kanthi laku tansah kumanthil. Tegese yaiku kanggo nggayuh ilmu spiritual sarta nggayuh kasuksesan lair lan batin.

c) Makna Kembang Mawar

Kembang mawar lumrahe digawe nyekar ana loro yaiku mawar abang lan mawar putih. Kembang mawar uga bisa diarani awar-awar supaya tawar, tawar kasebut nduweni teges eklas. Tembung eklas ing kene nuduhake yen nglakoni tumindak apa wae kudu eklas lan ora perlu ngresula utawa sambat, kabeh kudu dipasrahake marang Gusti.

d) Makna Kembang Mlathi

Kembang mlathi dadi pralambang rasa melad saka njero ati. Mlathi iki lumrahe nduweni warna putih. Kembang mlathi kasebut uga nduweni makna yaiku sajrone pangucap lan wicara kudu eklas saka ati kang paling jeruh. Lair lan batin kudu bisa mlaku bebarengan. Nglakoni tumindak apa wae tansah diniati saka ati.

3) Makna Kopyah lan Rukuh

Tujuwan utawa ancas dikongkon nggawa kopyah lan uga *rukuh* yaiku supaya ana saperangan samubarang kang bisa ngewakilake calon manten lanang kanthi simbol kopyahe lan uga calon manten wadon kanthi simbol *rukuh* kanggo medhia dedonga, njaluk marang Gusti Kang Maha Asih supaya diwenahi omah-omah kang langgeng nganti tumekani pati, bisa cepet nduweni katurunan kang *sholeh* lan *sholehah*. Andharan kasebut dibuktekake dening pethikan wawancara ing ngisor iki.

“Nek kopyah kuwi ya simbol kanggo sing lanang Mbak, kan wong lanang iki minangka kepala kulawarga hla kopyah kan

panggone ing sirah sih ya tanggung jawabe hla Mbak kaya pas nyolati wong *meninggal* rak ya ing sirah sih ya tujuwane kopyah ya supaya bisa dadi kepala kulawarga sing nduweni tanggung jawab karo kulawargane ing apa wae kahanane. Nek *rukuh* kuwi ya simbol kanggone wong wadon Mbak, kan wong wadon ya nek nalikane sembahyang rak nganggo *rukuh*. Ya tujuwane supaya nalikane omah-omah kuwi bisa dadi *makmum* utawa bojo kang nurut karo bojone sing lanang, bisa tanggung jawab apa wae *kewajibane* minangka bojo lan uga ibu ing dina tembe.” (Choiri, 2019: 79-81)

Saka andharan kasebut bisa dimangerteni kopyah lan uga *rukuh* minangka ubarampe tambahan kang wajib digawa nalikane nduweni maksud utawa tujuwan nduwe gawe manten. Ubarampe kopyah kuwi minangka simbol kanggo calon manten lanang maknane dikarepake minangka kepala kulawarga bisa nduweni tanggung jawab karo kulawargane ing apa wae kahanane. Kanggo ubarampe *rukuh* minangka simbol kanggone calon manten wadon maknane supaya nalikane omah-omah kuwi bisa dadi *makmum* utawa bojo kang nurut karo bojone. Saliyane iku supaya bisa tanggung jawab apa wae jejibahane minangka bojo lan uga ibu ing dina tembe.

Fungsi TNIPMS tumrap Bebrayan Panyengkuyunge

Konsep fungsi kang digunakake kanggo ngandharake fungsi folklor sajrone TNIPMS ing desa Deket Kulon yaiku konsep kang diandharake dening Bascom kang ana papat, yaiku: 1) minangka *sitem proyeksi*, 2) minangka sarana pangesahe budaya, 3) minangka sarana pendhidhikan, lan 4) minangka piranti pangendhali sosial. Saliyane panemu fungsi kang diandharake Bascom, panliten iki uga nduweni fungsi liyane minangka fungsi kang tuwuh sawise anane *observasi* kang luwih jero lan rowa. Fungsi kasebut ing antarane yaiku ana 5) minangka fungsi *religi*, 6) minangka fungsi sosial 7) minangka sarana ngeluri budaya Jawa. Fungsi-fungsi TNIPMS kasebut luwih cethane bisa dideleng ing ngisor iki.

1) TNIPMS Minangka Sistem Proyeksi

TNIPMS minangka *sistem proyeksi* bisa ditegesi, yen TNIPMS minangka sarana kaca benggala kanggo menehi pangangen-angen tumrap bebrayan panyengkuyunge. Kaanane TNIPMS kasebut minangka piranti kanggo ngandharake lan njlentrehake apa kang dadi maksud kekarepane, dikepengini, lan uga kanggo sarana pangarep-arepe bebrayan kang ana ing desa Deket Kulon. Dadi kanthi fungsi minangka *sistem proyeksi* yaiku sakabehane masyarakat desa Deket Kulon kanthi nduweni pangarep-arep anane TNIPMS lan pasareyane Mbah Sinuwun bisa mujudake sakabehe pangarep lan

panjaluke jumbuh karo kajate. Salah sijine yaiku supaya tetep diwenahi kaslametan lan kawarasan.

2) TNIPMS Minangka Sarana Pangsahe Budaya

Manungsa nindakake panguripan ing alam donya iki kang disuwun utawa kang dikarepake yaiku supaya bisa diwenahi kaslametan ing donya lan akherat dening Gusti Kang Maha Asih. Mula akeh banget tata cara kang ditindakake kanggo nyuwun supaya bisa diwenahi kaslametan lan uga kawarasan dening Gusti. Maneka wernane tata cara kuwi mau banjur nuwuhake adicara-adicara kang lumrahe awujud tradhisi rakyat kang dianggep lan dipercaya bisa menehi kaslametan. Tuwuhe tradhisi kasebut banjur disahake minangka kabudayan.

3) TNIPMS Minangka Sarana Pendhidhikan

TNIPMS kuwi minangka perangan saka kabudayan, kang bisa digunakake kanggo ndhidhik utawa kanggo sarana panggulawenthah tumrap para bocah nom-noman utawa para mudha-mudhi. Lumantar TNIPMS kasebut dikarepake bisa menehi pituduh marang para mudha-mudhi yaiku ngenani sapa salah sawijine pawongan kang wis ngagiyarake agama Islam ing Lamongan kang kalebu dadi salah sawijine sunan. . Dadi, melune bocah-bocah menyang pasareyan Mbah Sinuwun uga dadi sarana pasinaon ndeleng bab-bab kang becik. Bab kang bisa ditindakake nalika ana ing bebrayan ing dina tembe.

4) TNIPMS Minangka Piranti Pangendhali Sosial

Mula, anane pasareyan Mbah Sinuwun kasebut dadi alat utawa sarana kanggo ngendhalekake tumindake masyarakat ing sajrone panguripan bebrayan. Tumindak-tumindak kasebut mesthi tumindak kang becik mligine ngraketake paseduluran kang apik antarane pawongan siji lan sijine nalika adicara TNIPMS kasebut.

Fungsi Liyane saka TNIPMS

Fungsi liyane kang ana ing TNIPMS ing antarane yaiku ana 5) minangka piguna *religi*, 6) minangka piguna sosial 7) minangka sarana ngeluri budaya Jawa. Fungsi-fungsi liyane kang ana ing TNIPMS luwih cethane bisa dideleng ing ngisor iki.

5) TNIPMS Minangka Piguna Religi

Pasareyan Mbah Sinuwun kuwi uga dadi salah sawijine papan panggonan kang dadi jujugane masyarakat kanggo sarana *religi* utawa sarana kanggo luwih cedhak marang Kang Murbeng Dumadi. Dadi, TNIPMS uga ndadekake pawongan kang nindakake tradhisi kasebut tansah cedhak marang Gustine, tansah eling marang sangkan paraning dumadi. Kamangka tradhisi nyekar kalebu tradhisine wong Jawa kang turun tumurun wiwit jaman biyen nanging amarga anane pangaribawa Islam.

Saliyane bab kasebut, ana perangan-perangan

fungsi kang uga kalebu sarana *religi* ing antarane yaiku: sarana kanggo ngalab berkah, sarana kanggo nentremake ati, lan uga sarana kanggo sadakah. Andharan luwih cethane ana ing ngisor iki.

a) TNIPMS Minangka Sarana Kanggo Ngalab Berkah

TNIPMS nduweni piguna minangka papan panggonan kanggo ngalab berkah. Pigunane pasareyan iki kanggo bebrayan yaiku sarana kanggo ndedonga lan nyenyuwun berkahe Gusti Kang Akarya Jagad. Minangka manungsa mung bisa ngupaya lan ndedonga supaya apa kang dadi gegayuhan bisa kaleksanan.

b) TNIPMS Minangka Sarana Kanggo Nentremake Ati

TNIPMS kuwi dadi salah sawijine papan panggonan kang dadi jujugane masyarakat kanggo sarana nentremake ati, njaluk pangestu, njaluk palilah lan liya-liyane. Pasareyan Mbah Sinuwun uga kerep dadi papan panggonan kanggo ndedonga bebarengan, semedi, nentremake ati lan uga pikiran, sarta nyuwun marang Gusti, supaya sajrone panguripane diwenahi pepadhang lan adoh saka sengkala utawa musibah.

c) TNIPMS Minangka Sarana Sadakah

TNIPMS kuwi uga dadi salah sawijine papan panggonan kang dadi jujugane masyarakat kanggo sarana sadakah. Amarga ing adicara pungkasan tradhisi nindakake mbage-mbage ambeng utawa tumpeng kang digawa dening pawongan kang nindakake TNIPMS.

6) TNIPMS Minangka Piguna Sosial

Fungsi sosial kang ana sajrone TNIPMS dijalari amarga manungsa minangka makhluk kang ora bisa urip dhewe ing alam donya. Manungsa mesthi mbutuhake manungsa liyane kanggo nuwuhake *komunikasi*. Anane *komunikasi* bisa ndadekake manungsa siji lan sijine saling mangerteni apa kang dibutuhake. Ing ngisor iki dijlentrehake luwih cethane apa wae kang dadi perangan saka fungsi sosial kang ana ing TNIPMS desa Deket Kulon antarane yaiku minangka sarana ngraketake paseduluran lan minangka sarana nuwuhake tanggung jawab. Andharan kang luwih jangkep ana ing ngisor iki.

a) TNIPMS Minangka Kanggo Ngraketake Paseduluran

Adicara TNIPMS ing pasareyan Mbah Sinuwun iki bisa ngraketake paseduluran ing antarane sakabehe warga kang ana ing desa Deket Kulon iki. Saliyane iku, uga kabukti menawa kang melu ngrameni tradhisi iki ora mung saka warga desa kang tuwa-tuwa nanging uga ana para mudha-mudhi kang enom-enom lan bocah uga melu nyengkuyung adicara kasebut.

b) TNIPMS Minangka Kanggo Nuwuhake Rasa Tanggung Jawab

Masyarakat nduweni jejibahan kanggo nindakake TNIPMS ing saben dina Kemis Legi. Tanggung jawab iki minangka samubarang kang wajib dilakoni kanggo njangkapi kabutuhan budaya kang wis ngiket pangrasane masyarakat desa Deket Kulon. Saliyane iku pawongan kang nduweni nadar nalikane panjaluke utawa kekarepane wis kabul banjur nindakake TNIPMS uga ndadekake tradhisi iki dadi sarana kanggo nuwuhake tanggung jawabe saben pawongan.

7) TNIPMS Minangka Sarana Ngeluri Budaya Jawa

TNIPMS lan crita sejarane Mbah Sinuwun kudu diwulangake nalika isih bocah kanthi ruwang lingkup kang sethithik nganti gedhe kang nduweni ruwang lingkup kang amba. Tujuwane supaya para kawula mudha ora lali karo kabudayan mligine bab tradhisi kang wiwit jaman biyen wis diugemi. TNIPMS nduweni piwulang ngenani panguripan ing alam donya.

Pamawase Masyarakat ngenani TNIPMS

Tanggapan utawa panemune warga ngenani kahanan TNIPMS sajrone pasareyan Mbah Sinuwun, bisa dideleng saka panyebaran angket pamawas lan uga pethikan wawancara. Panemune warga saka desa Deket Kulon lan sanjabane desa Deket Kulon ngenani TNIPMS kang ana ing pasareyan Mbah Sinuwun, nemtokake kepriye kalungguhane TNIPMS kasebut ing sajrone panguripane warga desa Deket Kulon.

1) Pamawas saka Pamarentah Desa Deket Kulon ngenani TNIPMS

TNIPMS minangka bab kang wajib ditindakake nalika ana pawongan kang arep nduwe gawe lan uga lumrahe yen ana sadakah bumi ing desa Deket Kulon. Bab kasebut ora bisa uwal saka peran pamarentah kang ana ing desa Deket Kulon. Pamarentah kudu bisa nglestarekake uga njaga tradhisi khas dhaerahe. Mula saka kuwi, ing desa Deket Kulon nalika ana pawongan kang arep nduwe gawe apa wae, nduwe kajat apa wae, nduwe nadar, lan uga nalika anane sadakah bumi ing balai desa Deket Kulon sadurunge mesthi nganakake TNIPMS kanggo njaluk idin, palilah lan uga pangestu marang pawongan kang diluhurake lan diajeni banget ing desa iki.

2) Pamawas Masyarakat ngenani TNIPMS

Tabel 4.
Pamawas Masyarakat

No.	Pamawas Masyarakat	Pawongan	Presentase
Mula Bukane			

TNIPMS			
1.	Ngerti	22	73%
2.	Ora Ngerti	8	27%
Jumlah		30	100%
Nindakake TNIPMS			
3.	Tetep Nindakake	30	100%
4.	Ora Nindakake	-	-
Jumlah		30	100%

a) Pawongan kang Mangerteni Mula Bukane TNIPMS lan Nindakake TNIPMS

Saka dhata kasebut bisa dideleng ngenani pawongan kang mangerteni mula bukane TNIPMS lan tetep nindakake TNIPMS nganti saiki. Dhata ing tabel kasebut nuduhake ana 22 cacahé *perwakilan* pawongan kang mangerteni mula bukane TNIPMS. Pamawas masyarakat kang mangerteni mula bukane luwih akeh tinimbang pamawas ngenani pawongan kang ora mangerteni mula bukane TNIPMS.

b) Pawongan kang Ora Mangerteni Mula Bukane TNIPMS lan tetep Nindakake TNIPMS

Saka dhata kang ana ing tabel pamawas masyarakat ing ndhuwur nuduhake ana *perwakilan* pawongan kang ana 8 cacahé. Pawongan kang cacahé mung 8 iki mau kalebu pawongan kang ora mangerteni mula bukane TNIPMS nanging isih nindakake TNIPMS. Pawongan kang ora mangerteni mula bukane TNIPMS kagolong ora akeh namung sithik yen cacahé 8 saka 30 pawongan. Saka pawongan-pawongan kang ora mangerteni mula bukane TNIPMS kasebut nduweni alesan-alesan dhewe ngapa dheweke ora mangerteni mula bukane TNIPMS.

Saperangan alesan pawongan kasebut ora mangerteni mula bukane TNIPMS yaiku amarga dheweke minangka pawongan "*pendatang*". Lumrahe pawongan kasebut pindhahan kang asale saka desa liya banjur menyang desa Deket kulon. Ana uga kang nduwe alesan yen simbah-simbahe biyen kuwi uga wong "*pendatang*", mula ora ana crita mula buka desa lan uga TNIPMS kang dicritakake langsung. Nanging sawise wonge manggon ing desa Deket Kulon, wong-wong kasebut tetep melu nindakake TNIPMS.

3) Pamawas Masyarakat ngenani Ubarampe TNIPMS

Miturut pamawas masyarakat ubarampe kang digunakake sajrone TNIPMS ing desa Deket Kulon kagolong ubarampe kang ora angel diolehake sarta ubarampe kasebut uga nduweni makna sumirat kang ana ing saben-saben ubarampe. Bab kasebut amarga apa kang dadi ubarampe ing sajrone TNIPMS kuwi

padha karo ubarampe kang ana ing tradhisi-tradhisi Jawa umume.

Ubarampene ing antarane yaiku sega tumpeng putih, lawuhe pitik panggang, banjur ana urap-urape. Saliyane iku ubarampe mligi kanggo tambahan yaiku ana iwak bandeng bumbu abang kanggo pawongan kang nduwe asil tambak. Dadi bedane karo ubarampe tradhisi umume namung iwak bandenge. Saliyane iku ubarampe kang mesthi ana yaiku kembang setaman.

Sajrone pamawas-pamawas kasebut uga negesake menawa ubarampe TNIPMS kang paling mligi yaiku kopyah lan *rukuh*. Ubarampe kasebut dadi sawijining ubarampe tambahan jalaran anane pangrembakane jaman nalika nindakake TNIPMS kanthi maksud utawa tujuan nduwe gawe.

4) Wujud Upaya Masyarakat tumrap TNIPMS

Upaya kang ditindakake kanggo nglestarikake TNIPMS wiwit jaman biyen nganti saiki pranyata kasil ndadekake warga kang nindakake saya suwi saya akeh. Dadi *eksistensi* TNIPMS bisa dideleng saya akehe pawongan kang nindakake wiwit biyen nganti saiki kang saya suwe saya dhuwur. *Eksistensi* kasebut saya dhuwur amarga warga mercayani Gusti Kang Akarya Jagad wis ngijabahi apa kang dikarepake lumantar *kharomah* kang diduweni dering Mbah Sinuwun. Mula adhedhasar kapitayan kuwi, kabeh warga dadi rutin nindakake TNIPMS ora mung arang kadhang nanging wis dadi tumindak wajib.

Saliyane upaya-upaya ing ndhuwur proses *pewarisan* TNIPMS iki uga wigati banget tumrap *eksistensi* lan pangrembakane TNIPMS kang ana ing desa Deket Kulon. Proses *pewarisan* kang dimaksud ing kene yaiku juru kunci pasareyan Mbah Sinuwun. Juru kunci minangka bageyan kang paling inti nalika nindakake TNIPMS. Anane juru kunci kang lumrahe nduweni jejibahan ngramut pasareyan. Saliyane iku juru kunci uga minangka pawongan kang mangerteni kanthi cetha ngenani mula bukane desa lan TNIPMS.

Mula saka kuwi juru kunci uga mbutuhake generasi panerus, supaya crita mula buka kang nduweni titikan khas desa Deket Kulon isih bisa lestari lan ngrembaka. Generasi panerus kang dimaksud bisa uga saka katurunan saka juru kunci kang sadurunge yaiku anake. Anak kang dipilih minangka panerus yaiku anak kang dianggep bisa nduweni tanggung jawab ngramut pasareyan Mbah Sinuwun lan bisa ngemong warga desa supaya tetep nglestarikake TNIPMS.

Dudutan

TNIPMS kalebu minangka folklor setengah lisan kang tuwuh lan ngrembaka ing desa Deket Kulon, kecamatan Deket, kabupaten Lamongan. Tradhisi kasebut ngrembaka turun-tumurun saka generasi siji menyang generasi sabanjure nganti generasi saiki. Mula bukane TNIPMS kang ana ing desa Deket Kulon iki ana sesambungane klawan

silsilah katurunan saka Syekh Ahmad Hisyamuddin utawa kerep disebut Mbah Sinuwun minangka salah sawijining putra saka Kanjeng Sunan Ampel.

Babagan tradhisi nyekar ing pasareyan Mbah Sinuwun (TNIPMS) yaiku tradhisi kang mesthi ditindakake sesasi pisan. Tradhisi nyekar kang ana ing desa Deket Kulon kalebu tradhisi nyekar mligi dudu tradhisi nyekar umume. TNIPMS kalebu tradhisi nyekar mligi amarga tradhisine ditindakake ing dia tartamtu yaik dina Kemis Legi. Pawongan kang nindakake kudu nduweni maksud, tujuan tartamtu nanging tetep ditujokake marang Gusti. Saliyane iku nalika nindakake TNIPMS uga ana syarat ubarampe tartamtu. Prabeda kasebut kang ndadekake TNIPMS kalebu tradhisi nyekar mligi, amarga menawa tradhisi nyekar umum bisa kapan wae lan mung nggawa kembang setaman.

Babagan tata laku, ing saben adicara nduweni tata laku kang beda-beda. Tata laku ing TNIPMS yaiku diwiwiti saka titi siyaga kang nyiyapake piranti lan ubarampe kang kudu ana ing dina sadurunge TNIPMS kayata tumpeng, pitik panggang lan iwak bandeng, urap-urap, kembang setaman., kopyah kanggo calo manten lanang lan *rukuh* kanggo calon manten wadon. Sawise iku banjur ngandhani kulawarga, tangga teparone lan uga warga sakupenge pasareyan supaya bisa melu menyang pasareyan kanggo nindakake TNIPMS. Banjur titi laksana TNIPMS diwiwiti saka tekaning pawongan karo nggawa ubarampe kang wis disiyapake. Sawise pawongan padha nglumpuk lan nata ubarampe-ubarampe. Banjur juru kunci miwiti nakonake ana maksud lan tujuwane apa mara ing pasareyan. Sawise iku pawongan kang nduweni tujuan mangsuli pitakonane juru kunci ana kang tujuwane nduwe gawe, nduwe kajat, lan uga nduwe nadar. Banjur juru kunci miwiti mimpin ndedonga jumbuh karo apa kang dadi ancas utawa tujuwane ing ngarepe pawongan kang nduwe maksud. Sawise ndedonga ing ngarepe wong akeh lan ing ngarepe ubarampe-ubarampe kasebut. Banjur wong kang nduwe gawe padha mlebu menyang pasareyan Mbah Sinuwun kanggo ndedonga lan uga menehi utawa nyawurake kembang setaman. Sawise iku titi wasanane TNIPMS kuwi andum-andum ubarampe kang digawa kuwi mau.

Babagan makna lan simbol, saben adicara nduweni ubarampe syarat kang wajib ana sajrone adicara TNIPMS kasebut, njalari supaya warga panyengkuyunge tansah ngugemi lan nguri-uri tradhisi kang ana supaya ora ilang. Ubarampe sajrone adicara kasebut yaiku: (1) Sega tumpeng putih lan maneka werna lawuh ing antarane pitik panggang, iwak bandeng sarta urap-urap, (2) Kembang setaman, kang kasusun saka kembang melathi, kembang kenanga, kembang kanthil, lan kembang mawar, lan (3) Kopyah lan *rukuh*, ubarampe mligi kanggo kang tujuwane idin nduwe gawe manten.

Piguna utawa fungsi saka TNIPMS nggunakake

konsep saka William R. Bascom kang dikutip dening Danandjaja (2000: 19) ing antarane yaiku minangka *sistem proyeksi*, minangka sarana pangesahe kabudayan, minangka sarana pendhidhikan, minangka piranti pengendhali sosial. Banjur tuwuh piguna liyane kanggo shodaqoh minangka wujud rasa syukur, kanggo nguri-uri kabudayan lan fungsi ekonomi. Saliyane panemu piguna saka Bascom, ditemokake piguna liyane kang tuwuh saka anane pangrembakane analisis. Piguna kasebut ing antarane yaiku minangka piguna *religi*, minangka piguna sosial, minangka sarana ngeluri budaya Jawa.

Pamawase masyarakat ngenani TNIPMS diperang dadi rong panemu ana kang mangerteni mula bukane TNIPMS lan ana kang ora mangerteni mula bukane TNIPMS. Saka dhata rong bageyan kasebut, saperangan masyarakat pancen ora mangerteni mula bukane TNIPMS nanging isih tetep nindakake TNIPMS. Pawongan kang mangerteni mula bukane TNIPMS kuwi pawongan asli desa Deket Kulon lan kang ora mangerteni mula bukane kuwi pawongan pindhahan utawa *pendatang*. Miturut pamawase masyarakat TNIPMS minangka tradhisi nyekar mligi kang khas ing desa Deket Kulon kang kudu dilestarikake lan diuri-uri. Miturute ubarampe kang ana ing TNIPMS ora angel lan nduweni makna simbolik dhewe-dhewe.

Pamrayoga

Panliten iki nduweni pengarep-arep supaya bisa ndadekake pamrayoga lan renungan marang pihak-pihak pendhidhikan kanggo ndadekake budaya lokal utawa budaya dhaerah minangka sarana pasinaon suga minangka sarana panggulawenthah. Kajaba saka iku, panliten TNIPMS iki uga nduweni pangarep-arep supaya bisa menehi paedah marang wong kang durung mangerteni ngenani anane tradhisi nyekar ing pasareyan Mbah Sinuwun (TNIPMS) iki uga kalebu tuladha kanggo nguri-uri kabudayan supaya ora ilang kagerus mobah-mosike jaman lan supaya supaya ora kalah karo kabudayan manca (asing).

KAPUSTAKAN

- Ahmadi, Abu. 1986. *Antropologi Budaya*. Surabaya: CV Pelangi.
- _____. 1997. *Ilmu Sosial Dasar*. Jakarta: PT Rineka Cipta.
- Arikunto, Suharsimi. 2002. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktek*. Jakarta: PT Rineka Cipta.
- _____. 2009. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktik*. Jakarta: Rineka Cipta.

- _____. 2010. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktik*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Atikhoh, Khusnul. 2017. *Legendha Pasareyan Pangeran Pringgoloyo ing Desa Jegulo Kecamatan Soko Kabupaten Tuban (Tintingan Folklor)*. Skripsi Penelitian Budaya. FBS UNESA.
- Bakker, JWM. 1984. *Filsafat Kebudayaan, Sebuah Pengantar*. Yogyakarta: Kanisius.
- Danandjaja, James. 1984. *Folklore Indonesia*. Jakarta: Pustaka Utama Grafiti.
- _____. 1984. *Filsafat Kebudayaan, Sebuah Pengantar*. Yogyakarta: Karnisius (anggota IKAPI).
- _____. 1986. *Folklor Indonesia, Ilmu Gosip, Dongeng, dan lain-lain*. Jakarta: Grafiti Press.
- Endraswara, Suwardi. 2009. *Metodologi Penelitian Folklor Konsep, Teori dan Aplikasi*. Yogyakarta: Medpress.
- _____. Suwardi. 2010. *Metode Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Medpress.
- _____. Suwardi. 2010. *Folklor Jawa, Bentuk, Macam, dan Nilainya*. Jakarta: Penaku.
- Fahrodiana, Intan Widha. 2007. *Tradhisi Larung Sesaji ing Tlaga Ngebel Kabupaten Ponorogo (Tintingan Folklor)*. Skripsi Penelitian Budaya. FBS UNESA.
- Fimela. 2017. *Tradisi Tumpengan dan Makna Filosofisnya*. Diakses saka <https://www.inibaru.id/tradisinesia/tradisi-tumpengan-dan-makna-filosofisnya>. Tanggal 8 Oktober 2019, Pukul 20.00 WIB.
- Herusatoto. 1984. *Simbolisme dalam Budaya Jawa*. Yogyakarta: Hanindita Graham Widya.
- Herususanto, Budiono. 2008. *Simbolis Jawa*. Yogyakarta: Ombak.
- Hutomo, Suripan Sadi. 1991. *Mutiara Yang Terlupakan*. Surabaya: HISKI.
- Koentjaraningrat. 1984. *Kebudayaan Jawa*. Jakarta: Balai Pustaka.
- _____. 1985. *Kebudayaan Mentalis dan Pembangunan*. Jakarta: Gramedia.

- _____. 1987. *Pengantar Hukum Adat Kebudayaan Mentalis dan Pembangunan*. Jakarta: Gramedia.
- _____. 1990. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: Rineka Cipta.
- _____. 1994. *Kebudayaan Jawa*. Jakarta: Balai Pustaka.
- _____. 2003. *Pengantar Antropologi I*. Jakarta: Rineka Cipta.
- _____. 2005. *Pengantar Antropologi Pokok-Pokok Etnografi II*. Jakarta: Rineka Cipta.
- _____. 2009. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Luxemburg. 1989. *Pengantar Ilmu Sastra*. Jakarta: PT Gramedia.
- Magnis-Suseno, F. 2003. *Etika Jawa: Sebuah analisa falsafi tentang kebijaksanaan hidup Jawa*. Jakarta.: PT Gramedia Pustaka Utama.
- Mark, Woodward. R. 1999. *Islam Jawa: Kesalehan Normatif versus Kebatinan*. Yogyakarta: LKiS.
- Maulidiyah, Suci. 2018. *Tradhisi Ila-Ila ing Pasareyan Mbah Ratu Ayu Kecamatan Taman Kabupaten Sidoarjo (Tintingan Folklor)*. Skripsi Penelitian Budaya. FBS UNESA.
- Mulyana. 2002. *Persepsi Budaya*. Diakses saka <http://www.scribd.com/doc/150707142/PERSEPSI-BUDAYA>. Tanggal 8 Oktober 2019, Jam 20.30 WIB
- Poerwadarminto. 1976. *Kamus Baoesastra Djawa*. Jakarta: Balai Pustaka
- Poerwadarminto, W.J.S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia: J. B Wolters Uitgevers Maatschappij.
- _____. 1984. *Kamus Umum Bahasa Indonesia*. Jakarta: Balai Pustaka..
- Soekanto, Soerjono. 1993. *Struktur Masyarakat*. Jakarta: Citra Niaga Rajawali Press.
- _____. 1984. *Antropologi hukum: pengembangan Ilmu Hukum Adat*. Jakarta: Rajawali Press.
- Sudikan, Setya Yuwana. 2001. *Metode Penelitian Kabudayaan*. Surabaya: Citra Wacana.
- _____. 2014. *Metode Penelitian Sastra Lisan*. Lamongan: Cv Pustaka Ilalang Group.
- Sumaiyah, Lathifah. 2014. *Persepsi Masyarakat terhadap Upacara Adat Yaqowiyu serta Pengembangan Produk Apem Sebagai Salah Satu Alternatif Kuliner Daerah Klaten*. Jurnal Penelitian. UNY.